

Metin Neşri

Aliyyü'l-Kârî'nin *el-Mülemma' Şerhu'n-Na'ti'l-Murassa'* Adlı Arapça Risâlesinin Tercüme ve Şerhi

Ahmet KARATAŞ*

Aliyyü'l-Kârî (ö. 1014/1605) meşhur Hanefî fakîhi, müfessir, muhaddis, edîb, müverrih, hattât ve kıraat âlimidir. Tam adı Ebü'l-Hasen Nürüddîn Alî b. Sultân Muhammed el-Kârî el-Herevî olan Aliyyü'l-Kârî, Afganistan'ın batısındaki Herat'ta dünyaya gelmiş, Mekke'ye yerleşmiş ve devrin meşhur ulemâsından dersler alarak çok yönlü bir âlim hüviyeti kazanmıştır. "el-Kârî" nisbesiyle anılmasının sebebi kıraat ilmine olan vukûfudur. Aliyyü'l-Kârî resmî bir vazife kabul etmemiş, geçimini hattatlıkla, bilhassa mushaf yazımı ile sağlamıştır.

Aliyyü'l-Kârî vahdet-i vücûd düşüncesine şiddetle karşı çıkmış, İbnü'l-Arabî'yi tekfir etmiş, bilhassa itikâdî mevzularda Hanbelî âlimleri İbn Teymiyye (ö. 622/1225) ve İbn Kayyim'in (ö. 751/1350) izinden yürümüştür. Onun Selefî âlimlerin görüşlerini savunması birçok âlim ve mutasavvıfın tepkisine sebep olmuş ve bu zevât Aliyyül-Kârî'nin eserlerinin okunmaması için fetvâlar vermiş, mürid ve talebelerine telkinlerde bulunmuşlardır. Ancak bâzı ulemâ ise onun ilmî kudretini takdir etmiş ve onu hicrî 1000. yılın başlarındaki müceddidlerden saymışlardır.

Aliyyü'l-Kârî İslâmî ilimlerin bir çok sahasıyla ilgili 150 civârı eser telif etmiş, bunların bir kısmı basılmış, bir kısmına şerh, hâşiye, ta'lik yazılmıştır.¹

* Doç. Dr., Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Türk-İslâm Edebiyatı Anabilim Dalı Öğretim Üyesi (karatasahmed@gmail.com)

1 Aliyyü'l-Kârî'nin hayatı, fikirleri ve kitaplarıyla ilgili en hacimli ve ilk kaynaklara ulaşılarak yazılmış eser Halil İbrahim Kutlay'ın Arapça yüksek lisans çalışmasıdır (bk. a. mlf., *el-İmâm Alî el-Kârî ve eseruhû fî 'ilmi'l-hadis*, Beyrut: Dârü'l-Beşairi'l-İslâmiyye, 1408/1987, 496 s.). Aliyyü'l-Kârî ile ilgili Kutlay'ın eseri dışında şu çalışmalara bakılabilir: Abdülbaki Turan, *Aliyyü'l-Kârî'nin Hayatı, Eserleri ve Envârü'l-Kur'ân ve Esrârü'l-Furkân Adlı Tefsirindeki Metodu*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), 1981, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 1981, 294 s.; Yaser Abdürabbih Muhammed Ebü Kütah, *Cem'ü'l-Vesâil fî Şerhi'*

Onun bu makaleye konu olan müsecca na'tinin tam adı *el-Mülemma' Şerhu'n-na'ti'l-murassa' bi'l-cinsi'l-mücennessi'l-müsecca*°dır. Birçok yazma nüshası olan bu risâle bir paragraflık müsecca salavât-ı şerîfe metni ve bu metnin şerhinden oluşmaktadır. Risâle, yazmaların ebadı ve satır sayısına göre 1 ile 5 varak arasında değişmektedir. Risâlenin tespit edebildiğimiz yazma nüshaları şunlardır:

1. Yurt İçindeki Kütüphânelerde Bulunan Nüshalar

a) Süleymâniye Kütüphânesi'ndeki Nüshalar:

1. Aşir Efendi Blm., nr. 426/17, vr. 208^b-210^b.
2. Bağdatlı Vehbi Blm., nr. 2171/2, vr. 11^b-17^a.
3. Çelebî Abdullah Blm., nr. 408/1, vr. 3^b-7^a.
4. Es'ad Efendi Blm., nr. 1690/24, vr. 276^b-279^b.
5. Es'ad Efendi Blm., nr. 3524/13, vr. 102^b-104^b.
6. Es'ad Efendi Blm., nr. 3525/3, vr. 7^b-12^b.
7. Es'ad Efendi Blm., nr. 3532/5, vr. 91^b-94^a.
8. Fâtih Blm., nr. 2826/5, vr. 242^a-245^b.
9. Fâtih Blm., nr. 5332/16, vr. 77^b-78^b.
10. Fâtih Blm., nr. 5336/28, vr. 132^b-133^b.
11. Fâtih Blm., nr. 5442/8, vr. 85^b-90^a.
12. Hacı Beşir Ağa Blm., nr. 651/32, vr. 339^a-341^b.
13. Hacı Mahmud Efendi Blm., nr. 3974/2, vr. 129^b-134^a.
14. Hacı Mahmud Efendi Blm., nr. 536/4, vr. 29^a-33^b.
15. Hamidiye Blm., nr. 1439/4, vr. 41^a-43^b.
16. Lala İsmâil Blm., nr. 696/13, vr. 59^b-61^b.
17. Mehmed Taviloğlu Blm., nr. 362/21, vr. 222^a-223^b.
18. Mihrişâh Sultan Blm., nr. 220/22, vr. 364^b-366^b.

şemâil (Dirâse ve Tahkik ve Tahric), (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Mekke Ümmü'l-Kurâ Üniversitesi Da'vâ ve Usûlüddin Fakültesi, Kitâb ve Sünnet Bölümü, Mekke 2008, s. 68-130; Çağfer Karadaş, *Ali el-Kârî'nin Akâide Dair Eserleri ve Bazı İtikâdî Görüşleri*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1991, 111 s.; a. mlf., "Ali el-Kârî'nin Hayatı, Selef Akidesine Dönüş Çabası ve Eserleri", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sayı: 5, 1993, s. 287-299; Ahmet Özel, "Ali el-Kârî", *DİA*, İstanbul 1989, II, 403-405.

- 19.Reisülküttâb Blm., nr. 1145/27, vr. 111^b-113^a.
- 20.Reşîd Efendi Blm., nr. 1047/2, vr. 5^a-6^b.
- 21.Reşîd Efendi Blm., nr. 161/4, vr. 71^a-73^a.
- 22.Reşîd Efendi Blm., nr. 326/1, vr. 1^b-5^a.
- 23.Reşîd Efendi Blm., nr. 999/22, vr. 118^b-121^a.
- 24.Süleymâniye Blm., nr. 1040/18, vr. 215^b-217^b.

b) Diğer Kütüphanelerdeki Nüshalar:

- 1.Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Kütüphanesi, Yazmalar Blm., nr. 38212, vr. 21^b-24^a.
- 2.Âtîf Efendi Kütüphanesi, nr. 1804/5, vr. 133^b-135^a.
- 3.Âtîf Efendi Kütüphanesi, nr. 2824/2, vr. 26^a-28^b.
- 4.Çorum Hasan Paşa İl Halk Kütüphanesi, nr. 19 Hk 1547/7, vr. 65^a-65^b.
- 5.Giresun Yazmaları, nr. 115/14, vr. 37^b-39^a.
- 6.Isparta Uluborlu İlçe Halk Kütüphanesi, nr. 32 Ulu 361/14, vr. 188^b-190^b.
- 7.İ.B.B. Atatürk Kitaplığı, Osman Ergin Yazmaları, nr. 1048/03, vr. 35^b-36^b.
- 8.İstanbul Üniversitesi Nâdir Eserler Kütüphanesi, Arapça Yazmalar, nr. 269, vr. 1^b-5^a.
- 9.İstanbul Üniversitesi Nâdir Eserler Kütüphanesi, Türkçe Yazmalar, nr. 847, vr. 1^b-6^a.
- 10.İstanbul Üniversitesi Nâdir Eserler Kütüphanesi, Türkçe Yazmalar, nr. 1896, vr. 63^b-65^b.
- 11.Kastamonu İl Halk Kütüphanesi, nr. 958/2, vr. 141^b-143^b.
- 12.Kayseri Râşid Efendi Eski Eserler Kütüphanesi, nr. 328/8, 48^a-50^a.
- 13.Konya Karatay Yusuf Ağa Yazma Eser Kütüphanesi, nr. 42 Yu 598/2, vr. nr. yok.
- 14.Millet Kütüphanesi, Feyzullah Efendi Blm., nr. 2120, vr. 186^a-187^b.
- 15.Milli Kütüphâne Yazmalar Koleksiyonu, nr. 06 Mil Yz A 1321/5, vr. 55^b-56^b.
- 16.Milli Kütüphâne Yazmalar Koleksiyonu, nr. 06 Mil Yz A 7459/30, vr. 182^b-185^a.

17.Nuruosmâniye Kütüphânesi, nr. 4006/35, vr. 326^b-329^a.

18.Samsun İl Halk Kütüphânesi, nr. 55 Hk 364/2, vr. 96^b-98^b.

2. Yurt Dışındaki Kütüphanelerde Bulunan Nüshalar:

1.ABD Princeton Üniversitesi Kütüphanesi Yazmaları, nr. 1161 H, vr. nr. belirtilmemiş.²

2.Basra Abbâsiye Kütüphânesi Yazmaları, nr. 134/1, vr. nr. belirtilmemiş.³

3.Dubai Cum'atü'l-Mâcid Kütüphânesi Yazmaları, nr. 223896, vr. nr. belirtilmemiş.⁴

4.Dubai Cum'atü'l-Mâcid Kütüphânesi Yazmaları, nr. 3871, vr. nr. belirtilmemiş.⁵

5.el-Haremü'l-Mekkiyyi'ş-Şerîf Kütüphânesi, nr. 169, vr. nr. belirtilmemiş.⁶

6.Hindistan Mevlânâ Âzâd Kütüphânesi Yazmaları, nr. 214, vr. 3^a-6^a.⁷

7.İsrail Milli Kütüphânesi, JER NLI Yah. Ar. 781/9, vr. 101^b-104^a.

8.Medine Mahmûdiyye Kütüphânesi, nr. 2690/21, vr. nr. belirtilmemiş.⁸

9.Medine Mahmûdiyye Kütüphânesi, nr. 2727/10, vr. nr. belirtilmemiş.⁹

10.Medine Şeyhülişlâm Ârif Hikmet Kütüphânesi, nr. 17/13, vr. nr. belirtilmemiş.¹⁰

11.Medine Şeyhülişlâm Ârif Hikmet Kütüphânesi, nr. 211/4, vr. nr.

2 Philip K. Hitti-Nabih Amin Faris-Butrus Abd-al-Malik, *Descriptive Catalog of the Garrett Collection of Arabic Manuscripts*, Princeton University, New Jersey 1938, s. 75.

3 Kütüphâne Ortadoğu'daki savaş sebebiyle Bağdat, Musul vs. kütüphaneler gibi talan edilmiştir. Eserlerin yakıldığı söylenmekteyse de âkıbeti hakkında sağlam bilgi bulunmamaktadır. Katalog bilgisi için bk. Ali el-Hakâni, *Mahtûtâtî'l-Mektebeti'l-Abbâsiyye fi'l-Basra*, Bağdat 1962, II, 271.

4 http://www.almajidcenter.org/material_details.php?bId=223869 (erişim: 19.05.2016).

5 Yaser Abdürabbih Muhammed Ebü Kütah, *Cem'ül-Vesâil fi Şerhi'ş-şemâil (Dirâse ve Tahkik ve Tahrîc)* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Mekke Ümmül-Kurâ Üniversitesi Da'vâ ve Usûlüddin Fakültesi, Kitâb ve Sünnet Bölümü, Mekke 2008, s. 123.

6 Abdurrahmân b. Muhammed el-Huzeyfi-Muhammed b. Abdillâh Mu'allimî, *Fihrisü'l-Mecâmî'i'l-Asliyye li-Mektebeti'l-Haremî'l-Mekkiyyi'ş-Şerîf*, Kahire: Darü'l-Kahire, 2007, s. 101.

7 M. H. Qaisar, *Descriptive Catalogue of Arabic Manuscripts of Habibganj Collection (Maulana Azad Library)*, yy, 1993, s. 101.

8 Ebü Kütah, *Cem'ül-Vesâil fi Şerhi'ş-şemâil (Dirâse ve Tahkik ve Tahrîc)*, s. 123.

9 a.g.e., s. 123.

10 a.g.e., s. 123.

belirtilmemiş.¹¹

12.Mekke Ümmü'l-Kurâ Üniversitesi Kütüphanesi Yazmaları, nr. 21180/15, vr. nr. belirtilmemiş.¹²

13.Mısır Ezheriyye Kütüphanesi, nr. 305749, vr. nr. yok.

14.Mısır Hidiv Kütüphanesi Türkçe Yazmaları, 9108/11, vr. nr. yok.

15.Saraybosna Gâzî Hüsrev Bey Kütüphanesi, nr. 3296/1, vr. nr. 1^b-3^b.¹³

16.Slovakya Bratislava Üniversitesi Kütüphanesi Yazmaları, 197 TF 103, vr. 83^b-86^b.¹⁴

Risâlenin na't kısmı Müstakîmzâde Süleymân Sa'deddin (ö. 1202/1788) tarafından *Şerhu'n-Na'ti'l-Murassa'* adıyla şerhedilmiş, bu şerhe Edirnevî Mehmed Efendizâde Mustafâ (ö. ?) birtakım ilâvelerde bulunmuş, Kemâleddin Harputî (ö. 1354/1936) ise risâleyi tercüme ederek 1927'de eski harflerle yayımlamıştır. Kemâleddin Efendi'nin eseri Harf İnkılâbı'ndan önceki son neşirlerden olması bakımından ayrıca önemlidir. Kemâleddin Efendi, tercümesinin baş kısmında *el-Mülemma'*ın sadece salavât-ı şerîfeden ibâret olduğunu "Aliyyü'l-kârî Hazretleri'nin âsâr-ı nâfi'asından olan iş bu salavât-ı şerîfe-i belîğa bu kere *el-Mülemma' şerhu'n-na'ti'l-murassa' bi'l-mücennesi'l-müsecca'* ünvânı altında harekele-nip icmâlen şerh ve îzâh edilmiştir."¹⁵ cümlesiyle ihsâs ettirip neşrettiği metnin orijinal bir "şerh ve îzâh" olduğunu vurgulamak istemişse de gerek *el-Mülemma'*dan bahseden kaynaklar, gerekse eserin incelediğimiz yukarıdaki yazma nüshalarındaki kayıtlar risâlenin tamamının Aliyyü'l-Kârî'ye âit olduğunu göstermektedir.¹⁶ Nitekim Müstakîmzâde'nin şerhine te-

11 a.g.e., s. 123.

12 https://old.uqu.edu.sa/lib/digital_library/scripts_all/ar/129 (erişim: 19.05.2016).

13 Zejnil Fajić, Katalog Arapskih Turskih i Perzijskih Rukopisa, Sarajevo 1991, III, 204-205.

14 Josef Blaskovics-Safvet-beg Başağić, *Arabské, Turecké a Perzské Rukopisy Univerzitná Knížnica v Bratislave*, Bratislava 1961, s. 453. Ayrıca bk. Brockelman, GAL Supplement, Leiden 1938, II, 542, nr. 134. Şu nüshalarda risâlenin ise sadece na't kısmı vardır:

Süleymâniye Kütüphanesi, Dâmad İbrahim Blm., nr. 297/2, vr. 5a-5b; Lala İsmâil Bölme., nr. 3/2, vr. 116a; Nuruosmâniye Kütüphanesi, nr. 4955/2, vr. 46; Dubai Cum'atü'l-Mâcid Kütüphanesi Yazmaları, nr. 376864 (vr. nr. belirtilmemiş).

15 Kemâleddin Harputî, *el-Mülemma' şerhu'n-na'ti'l-murassa' bi'l-mücennesi'l-müsecca'*, İstanbul 1927, s. 1.

16 Kemâleddin Efendi'nin hayatını ve eserlerini ele aldığımız makalede gerek onun yukarıdaki cümlesi gerekse onunla ilgili bilgi veren İshak Sunguroğlu'nun söz konusu cümleyi takrir eden ifadeleri (a.mlf., *Harput Yollarında*, İstanbul 1959, II, 173) sebebiyle *el-Mülemma'*

timme ilâve eden Mustafa Efendi de aşağıda görüleceği üzere nüshanın baş kısmına kaydettiği “Mücennes ve müsecca’ na’t-i murassa’in ve onun şerhinin müellifi ‘Alî Kârî cenâbları olup...” şeklinde başlayan cümlesiyle hem na’tin hem de şerhin ona âdiyyetini açıkça belirtmiştir. Bu sebeple Kemâleddin Efendi’nin neşri söz konusu risâlenin büyük ölçüde tercümesinden ibârettir. Ancak Kemâleddin Efendi kelime kelime tercüme yerine Aliyyü’l-Kârî’nin cümlelerini bazen icmâlen aktarmış bazen de kısa izahlarla zenginleştirme yolunu seçmiştir.

Müstakimzâde Süleymân Sa’deddin Efendi, büyük, küçük, te’lif, tercüme, şerh gibi 130’u aşkın eseriyle Türk-İslâm kültür ve edebiyâtının en velûd müelliflerinden biridir. 1131/1719’da İstanbul’da doğmuş, 1202/1788’de yine burada vefât etmiştir. Devrin büyük âlimlerin yanında yetişmiş, Nakşî-Müceddidî Şeyh Mehmed Emîn Tokadî’ye (ö. 1158/1745) intisâb ederek yedi yıl onun hizmetinde bulunmuş ve ondan hilâfet almıştır. İyi bir hattat olan Müstakimzâde geçimini kitap istinsâhı ile sağlamıştır.¹⁷ Makalemizin konusu olan *el-Mülemma*’ın na’t kısmını Dîvân-ı Hümâyûn çavuşlarından Şeyhî Mehmed Ağazâde Şehrî (İstanbul) Mehmed Ağa’nın teşvikiyle hicrî 1177’nin Kurban Bayramı gecesinde akşam ile yatsı namazları arasındaki vakitte yazmış ve “Şerh-i salâti’l-bedî” ibâresini târih düşürmüştür. Bu durumda eserin yazılış târihi milâdî olarak 10 Haziran 1764’e tekâbül etmektedir.¹⁸

Müstakimzâde, risâlenin na’t kısmını cümle cümle, klasik şerh üslûbuna uyarak şerh ve tertîb etmiştir. Buna göre şerh kelimelerin telaffuzunun îzâhı, lûgat mânâları ile başlamakta; sonra da “meâl-i fıkra, mefhûm-ı fıkra” gibi ara başlıklarla söz konusu cümlelerin îzâhı ve şerhine geçilmekte, bu kısımda konuyla ilgili bâzı âyet ve beyitlere yer verilmektedir.

tercümesini orijinal bir şerh olarak nitelendirmiştik (a.g.m, s. 81). Ancak eser üzerine yaptığımız derinlikli incelemeler neticesinde Kemâleddin Efendi’nin risâlesinin Aliyyü’l-Kârî’nin eserinin tercümesi olduğunu görmüş olduk. Binâenaleyh, Kemâleddin Efendi’nin tercümesindeki görüşler ona değil, Aliyyü’l-Kârî’ye âittir.

17 Müstakimzâde’nin hayatı, eserleri ve şahsiyetiyle ilgili en feruât bilgileri onun *Tuhfe-i Hattâtin*’ini neşreden İbnülmîn Mahmud Kemâl İnâl vermektedir. bk. *a.g.e.*, İstanbul 1928, s. 3-85. Ayrıca bk. Hüseyin Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ* (haz. Mehmet Akkuş-Ali Yılmaz), İstanbul: Kitabevi, 2006, II, s.47. Müstakimzâde’nin hayatı ve eserleriyle ilgili Ahmet Yılmaz tarafından doktora tezi yapılmıştır (*Müstakimzâde Süleyman Sa’deddin: Hayatı, Eserleri ve Mecelletü’n-nisâb*’ı, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 1991).

18 Bk. Müstakimzâde, *Şerh-i Na’ti’l-Murassa’*, Süleymâniye Kütüphanesi, Pertev Paşa Bölümü., no: 625, vr. 251^b, 255^a.

Müstakimzâde'nin şerhinin tespit edebildiğimiz şu altı nüshası bulunmaktadır:

1. İstanbul Üniversitesi Nâdir Eserler Kütüphanesi, Türkçe Yazmalar, nr. 847, vr. 9^a-33^b (Edirnevî Mehmed Efendizâde Mustafâ'nın tetimmesi ile birlikte).¹⁹ (İÜ)

2. Millet Kütüphanesi, Ali Emirî Şer'iyye Blm., nr. 572, vr. 1^b-6^a. (Bu nüsha müstakildir.) (AE)^{20*}

3. Süleymâniye Kütüphanesi, Pertev Paşa Blm., nr. 625/35, vr. 251^b-255^a. (S)

4. Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Emânet Hazinesi Blm., nr. 1753, vr. 49^b-52^a. (T1)²¹

5. Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Emânet Hazinesi Blm., nr. 1719, vr. 333^b-337^a. (T2)

6. Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Y.Y, nr. 347, vr. 82^b-84^b. (T3)²²

Müstakimzâde'nin vefâtından sonra, hayatı hakkında bilgi bulamadığımız "İmâm-ı Şehryârî Edirnevî Mehmed Efendizâde Mustafâ" Efendi, Müstakimzâde'nin şerhini kendi ilâveleriyle birlikte yeniden yazmıştır. Kütüphane kayıtlarında bugünkü bilgilerimize göre Mustafa Efendi'nin tetimmesinin başka nüshalarının bulunmaması bu risâlenin kıymetini daha da arttırmaktadır. Risâle, İstanbul Üniversitesi Nâdir Eserler Kütüphanesi, Türkçe Yazmalar, nr. 847'de kayıtlı bir mecmûanın 9^a-33^b varakları arasındadır. Mecmûanın baş tarafında ise (1^b-6^a) *el-Mülemma*'ın Arapça nüshası bulunmaktadır.

19 İÜ Nâdir Eserler Kütüphanesi'nin katalogunda TY02020'deki mecmûada da Müstakimzâde'nin Na't-ı Murassa' şerhi olduğu kayıtlıdır. Ancak mecmûadaki risâleler arasında bu şerh bulunmamaktadır.

20 *Bu nüshaya ulaşmamı sağlayan Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Uzman Yardımcısı Mehmet Arıkan Bey'e teşekkür ederim.

21 Bu nüsha, Müstakimzâde'nin şerhi yazmasından 3 yıl sonra istinsâh edilmiş ve Müstakimzâde'nin tedkik ve mütâlaasından geçmiştir. (Şerhin yazıldığı târih: 1177/1764, söz konusu nüshanın istinsâh târihi: 1180/1766-1767, Müstakimzâde'nin vefâtı: 1202/1788.) Eserin sonunda da Müstakimzâde'nin bizzat düştüğü şu mütâlaa kaydı vardır: 'Alâ kadri't-tâka manzûr-ı nazar-ı intikâd-ı câmi'i kesîrû'l-fuâd ve dîde-i dühte-i ihtibâr-ı i'tibâr-mu'tâd olmuştur. Ezâballâhu Te'âlâ zenbe vücûdihî bi-keremihî ve cûdihî bi-Habibihî 'aleyhisselâm ve âlihî'l-kirâm. Be-târih-i "el-Kâtibu hayyün bi-eserihî", 1180 [1766-1767] "الكاتب حي بأثره". (52^a T)

22 Bu nüshanın başlığı olan "Şerhu'n-Na'ti'l-Murassa" kaydı Müstakimzâde'nin dest-i hattına benzemektedir. Eğer öyleyse bu nüsha da onun tedkikinden geçmiş olmalıdır. (Nüshanın sonunda mütâlaa kaydı bulunmamaktadır.)

Mustafa Efendi önce *el-Mülemma*'ın “*Na't-i Murassa*” kısmını, sonra Müstakimzâde'nin şerhini yazmış, sonra da her paragrafın bittiği yere “*intehâ kelâmü's-şârih*” kaydını düşerek kendi tetimmesini kaydetmiştir. Mustafa Efendi, Müstakimzâde'nin şerh ettiği her cümleyi “*Fıkra-i ûlâ, fıkra-i sânî, fıkra-i sâlis vd.*” şeklindeki başlıklarla numaralandırmıştır. Şerhin tamamı yirmi beş başlıktan ibârettir. Mustafa Efendi'nin kendi ilâve ettiği kısımda dikkat çeken hususlardan birincisi *Na't*'in şerhinde Müstakimzâde'nin belirtmediği mecâz ve istiâreleri tespit ve beyân, ikincisi de *Na't*'in neredeyse her cümlesinin nûr-ı Muhammedî'ye delâlet ettiğini ispâttır. Tetimme'de yer yer “*Şeyh-i Câmi*” ibâresiyle Aliyyü'l-Kârî'ye ve onun şerhine de atıfta bulunulmuştur. Mustafa Efendi tetimmeyi yazma sebebini ve eserinin planını şöyle belirtmektedir:

“...bu ed'afü'l-verâ İmâm-ı Şehryârî Edirnevî Mehmed Efendizâde Mustafâ dahi isti'ârât ve mecâzâtını ta'rîf ve beyâna bi-kadri'l-vüs'î ve'l-imbân şevk u meylândan nâşi hıdmet-i na't-i Seyyidü'l-kâinât ile istişfâ' ve keşf-i kınâ' muhaddere-i ma'ânî-i hafiyyesiyle intifâ' kasdiyle evvelen metn-i *Na't-i Murassa*'ı zikr ve tahrîr sâniyen şârih-i merhûmun şerh u beyân etdiği ma'ânisini bi-'aynihâ tastîr ve irâd, ba'dehu isti'ârât ve mecâzâtını munzam ve müzdâd edüp ebnâ-yı zamâna tuhfe-i 'âcizâne kılınmıştır.” (vr. 9^b-10^a)

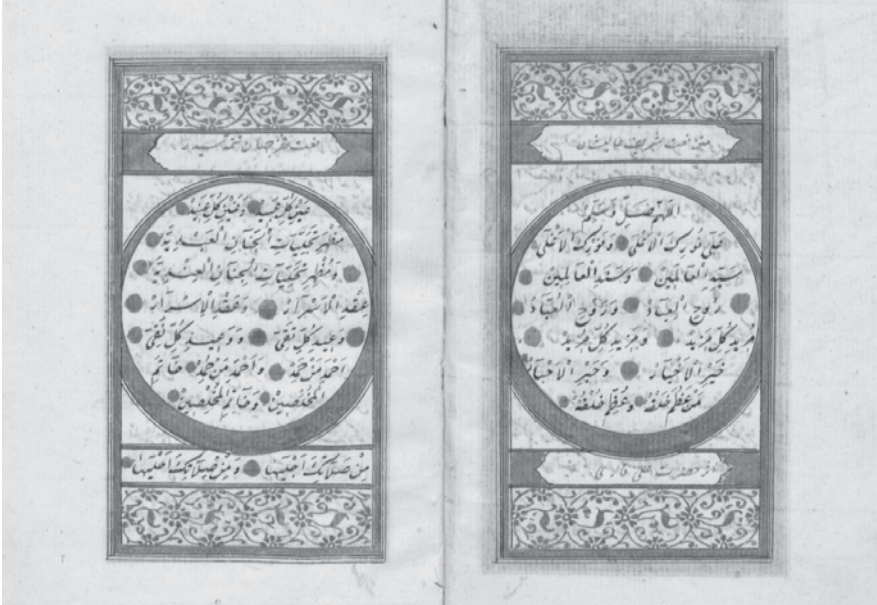
Mehmed Kemâleddin Efendi (ö. 1354/1936) Ma'mûretü'l-azîz (El'azîz/Elazığ)'in Osmanlı'daki son, Cumhuriyet'teki ilk müftüsü olup kuşaktan kuşağa intikal eden bir ilim silsilesinin dinî eserler veren son halkasıdır. Babasının yanında aldığı güçlü bir medrese eğitiminden sonra El'azîz'in çeşitli mekteplerinde muallimlik, Harput Kâmil Paşa Medresesi ve Dârü'l-hilâfeti'l-'aliyye'de müderrislik, Harput İmam Hatip Mektebi'nde hocalık yapmıştır. El'azîz Vilâyet müftülüğü ise 1916-1926 yılları arasına rastlar. Kemâleddin Efendi Cumhuriyet'e muhâlefet, makâm-ı hilâfete sadâkat, hilâfetin ilgâsını tenkid ile alâkalı yazıları ve düşünceleri sebebiyle Şark İstiklâl Mahkeme'sinin kararına binâen tutuklanmış, muhâkeme neticesinde 4 Eylül 1926'da müftülükten azledilmiş ve Samsun'a sürgüne gönderilmiştir. 2 yıl kadar süren yıpratıcı sürgün devresinden sonra Harput'a dönen Kemâleddin Efendi uzlete çekilmiş, yakalandığı mesâne kanseri sebebiyle de 2 Şubat 1936'da 70 yaşındayken vefât etmiş ve Harput'taki âile mezarlığına defnedilmiştir.²³ *el-Mülemma*' tercümesi onun tab' ettirdiği son eseridir.

23 Kemâleddin Efendi'nin hayatı, şahsiyeti ve eserleriyle ilgili teferruatlı bilgi için bk. Ahmet Karataş, “Harput Ulemâsından Müderris-Müftü Mehmed Kemâleddin Efendi”, *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sayı: 49, 2015, s. 29-125.

Bu makalede önce Aliyyü'l-Kârî'nin eserinin metnini bugünkü harflerle yazdık. Risâlenin gerek onlarca nüshasının olması gerekse inceleme imkânı bulduğumuz 42 nüshada kayda değer farklılıklar bulunmaması hasebiyle tenkidli neşir yoluna gitmedik. Sonra Kemâleddin Efendi'nin tercümesini kaydettik. Ardından Müstakimzâde'nin şerhini ve Mustafa Efendi'nin tetimmesini İÜ Nâdir Eserler Kütüphanesi'ndeki nüshadaki insicâmı esas alarak (Müstakimzâde'nin şerhiyle iç içe) bugünkü harflere aktardık. Ancak Müstakimzâde'nin şerhinin tespit ettiğimiz altı nüshasını da karşılaştırarak eserin tenkidli neşirini yaptık. TSMK 1753 nüshasını (T1) Müstakimzâde'nin tedkik ve mütâlaasından geçmesi hasebiyle esas metin olarak kabul etmekle birlikte metni Türkçe ifâde ve cümle akışı bakımından en sağlam hâliyle sunmak için nâdiren de olsa lüzumlu gördüğümüz yerlerde diğer nüshalardaki farklılıkları önceledik ve bunları dipnotlarda belirttik.

Netice itibariyle bu makalede okuyucunun müseccâ' bir na'ti aslı, tercümesi ve şerhiyle bir arada okumasına imkân tanımayı amaçladık. Gerek eserin orijinalinde gerekse tercüme ve şerhlerinde bulunan âyet ve hadîslerin kaynaklarını tespit ve tercüme ettik, şiirlerin şâirlerini mümkün olduğunca bulmaya çalıştık, îzâh edilmesi gerektiğini düşündüğümüz hususları dipnotlarda açıkladık.

Mülemma' risâlesinin Na't-ı Şerîf kısmı (İÜ Nâdir Eserler Ktp., nr. 847, vr. 10^b-11^a)

Mülemma' Risâlesinin Aslı^{24*}

[63^b] el-Mülemma' Şerhu Na'ti'l-murassa'²⁵

Bismillâhirrahmânirrahîm

Elhamdülillâhi'l-mübdi'u'l-hakîm. Ve's-salâtu ve't-teslîmu 'alâ nebiyyihî'l-kerîm. Ve 'alâ âlihi ve sahbihi'l-müstehikkine gâyetet-ta'zîm. Ve nihâyetet-tekrîm. **Ve ba'd** fehâzâ *Mülemma'* un li-tebyîni müşkilâti kelimâti salavâtin müsemmâtin **bi'n-na'ti'l-murassa' bi'l-mücennesi'l-müsecca'**. Sadarat 'an sadri'l-müftekiri ilâ birri Rabbihi'l-Bârî, 'Aliyyü'bnü Sultân Muhammedini'l-Kârî. Ğufire zünûbuhumâ ve sûtire 'uyûbuhumâ. 'Alâ vechi'l-icâz ve tarîki'l-elġâz.²⁶ Ellezî kâde en yekûne min bâbi'l-i'câz. Ve zâlike bi-bereketi sâhibi'l-mucizât. el-Câmî'i li-envâ'i havârikî'l-'âdât. Elletî me'c-teme'at li-ehadin kablehu mine's-sâdât. **Allâhümme salli ve sellim 'alâ nûrike** bi'z-zammi. **el-A'lâ** bi'l-mühmele. **Ve nevrike** bi'l-fethi. **el-Eġlâ** bi'l-mucemeti ve hüsnu't-tertib. Fî zımnî't-terkîb. Mimmâ lâ yahfâ. Li-enne nûrahû sebaka zuhûrahû. Li-hadîsi²⁷{أَوَّلُ مَا خَلَقَ اللهُ نُورِي}. Ve hüve'l-mülâyimü bi-kevnihi 'alâ. Ve emme'n-nevru fe-ma'nâhü'z-zehrü. Feyünâsibu en yekûne mebdeü'z-zuhûri ve'l-vürüd. Fî aġsâni şecereti'l-vücûd. Fî 'âlemi'l-hissi ve makâmi'l-üns. Ve lâ miryete hîneizin ennehü yekûnu eġlâ.²⁸ Li-mertebeti'l-cem'i beyne'r-rûhi ve'l-cesed. Ellezî bihî yasilü's-sâlikü ilâ makâmi cem'i'l-cem'i. el-Mâni'u min en yahcüzehül-vâhidu 'ani'l-kesreti.

24 *İstanbul Üniversitesi Nâdir Eserler Kütüphânesi, Türkçe Yazmalar Bölümü'ndeki 1896 numaralı nüsha esas alınmıştır (vr. 63^b-65^b).

25 **Derkenâr: Lem'**, el-berku edâe. Ve bâbuhu kata'a. Ve **lem'ânen** eyzan bi-fethi'l-mîm. (Müstensih kelimenin mânâsını Ebû Bekir er-Râzî'nin *Muhtârü's-Sihah*'ından almıştır. bk. Muhammed b. Ebî Bekr b. 'Abdilkâdir er-Râzî, *Muhtârü's-Sihah*, Beyrut 1986, 252.)

26 **Derkenâr: Elġeze** fi kelâmihi ve izâ 'ammâ murâdehu. Ve'l-ismü **el-luġaz**, ve'l-cem'u **elġâz**. Ke-rutabin ve ertâb. (bk. Ebû Bekir er-Râzî, *Muhtârü's-Sihah*, s. 250.)

27 "İlk yaratılan şey nûrumdur." mânâsına gelen hadis. bk. Süyûtî, *Tahrîc ehâdisi şerhi'l-Mevâkıf* (tahk. Subhi Sâmerrâî), Beyrut: Âlemü'l-Kütüb, 1986, s. 32 (hadis nr. 12); Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ ve müzîlül-ilbâs ammâ iştehera mine'l-ehâdis 'alâ elsineti'n-nâs*, Beyrut 1351, I, 264-265 (hadis nr. 827).

28 "ġalâ" kelimesi hakkında derkenâr bilgisi mevcutsa da tamir gördüğü anlaşılan nüshada bu kısım kesildiği için cümleler okunamamaktadır. Ancak zarar görmemiş iki kelimeden yola çıkarak müstensihin kelimenin mânâsını Ebû Bekir er-Râzî'nin *Muhtârü's-Sihah*'ından naklettiğini tespit ettik. Söz konusu eserde tarif şöyledir: "**ġalâ-ġalat**: el-Kıdrü. Min bâbi remâ. Ve **ġaleyânen** eyzan bi-fethateyn. Ve lâ yukâlu 'ġaliyet'. (Ebû Bekir er-Râzî, *Muhtârü's-Sihah*, s. 201.) Derkenâr bilgisi diğer nüshalarda yoktur.

Ev tahcübühül-kesretü 'ani'l-vahdeti. Ma'a enne'l-halka fi nazari ehli'l-hakkı ke'l-hebâi fi'l-hevâ'. Ve's-serâbi fi's-sahrâ'. Ve'z-zebedi 'alâ vechi'l-mâ'.²⁹ Kemâ yüşîrü ileyhi kavluhû Te'âlâ {كُلُّ شَيْءٍ هَالِكٌ إِلَّا وَجْهَهُ} ³⁰ Ve yedüllü 'aleyhi kavluhû 'Aleyhi's-selâm {أَصْدَقُ كَلِمَةٍ قَالَهَا الشَّاعِرُ كَلِمَةً لَبِيدٌ: أَلَا كُلُّ شَيْءٍ مَّا خَلَا} ³¹ {اللَّهُ بَاطِلٌ}. Ve iyyâke en tezhebe ilâ mezhebi'l-Vücûdiyyeti fi mertebeti'ş-Şuhûdiyye. Ve tetevehheme'l-'ayniyyete mine'l-menzileti'l-ma'yye. Fe-innehâ tarîkatün reddiyyetün küfriyye. Hâricetün 'an hakikatın fitriyye. Ve muhâlifetün li-kavli't-tavâyifi'l-İslâmiyye. Min enne {حَقَائِقُ الْأَشْيَاءِ ثَابِتَةٌ} ³² kemâ fi'kütübî'l-kelâmiyye. Ve li-enne mine'l-mevcûdâtî mâ hüve vâcibün vücûduh. Ve minhâ mümkinün şühûduh. [64^a] Ve minhâ mümteni'un vürûduh. **Seyyidi'l-'âlemîn.** Ey, hayri benî Âdem ve mâ zahara 'alâ vechi'l-'âlem. Fekad verade {مَا مِنْ نَبِيٍّ} ³⁴ {أَنَا قَائِدُ الْمُرْسَلِينَ وَلَا فَخْرٌ، وَأَنَا خَاتِمُ النَّبِيِّينَ وَلَا فَخْرٌ} ³³ {أَقْوَمُ عَنْ يَمِينِ الْعَرْشِ لَيْسَ أَحَدٌ مِنَ الْخَلَائِقِ يَقُومُ ذَلِكَ} ³⁵ {يَوْمَئِذٍ أَدَمُ وَمِمَّنْ سِوَاهُ إِلَّا تَحْتِ لَوَائِي الْمَقَامِ غَيْرِي}. **Ve senedi'l-'âlimîn.** Ey, müstenidi'l-'ulemâi ve'l-evliyâi ve'l-asfiyâi ve sâiri'l-etkiyâ'. Ve beyânü't-tertîbi beyne'l-firkateyni lâ yeftekiru ilâ imlâi'l-ebnâi. ³⁶ **Rûhi'l-'ibâd.** Li-ennehüm hulikû min envâri rûhihî ve âsâri fütûhihî ve li-ennehü yuhyihim bi't-tevhîdi ve envâi'l-ulûmi fi makâmî't-tefrîdi kemâ yüşîrü ileyhi kavluhû. **Ve revhi'l-'ubbâd.** Bi-fethi'r-

29 **Satırarası:** Zebed: Köpük.

30 "O'nun zâtından başka her şey yok olacaktır." (el-Kasas 28/88)

31 "Şâirin söylediği en doğru söz Lebid'in şu sözüdür: Dikkat et ki Allah'tan başka her şey bâtıldır." Buhârî, *el-Câmi'u's-sahîh* (tahk. Takıyyüddîn en-Nedvî), Beyrut: Darü'l-Beşairi'l-İslâmiyye, 2011, VII, 621-622 (hadis no: 3841); *a.g.e.*, XII, 222-223 (hadis nr. 6147); Müslim, *el-Câmi'u's-sahîh*, Riyâd 2006, II, 1072-1073 (hadis nr. 2256); Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned* (tahk. Ahmed Muhammed Şâkir- Hamza Ahmed ez-Zeyn), Kahire: Dâru'l-Hadis 1995, VII, 190 (hadis no: 7377); *a.g.e.*, X, 107 (hadis nr. 9085), 345 (hadis nr. 9867), 385-386 (hadis nr. 10030); Tirmizî, *el-Câmi'u's-sahîh* (tahk. Abdullah b. Abdulkâdir et-Tancı), Beyrut 2015, III, 155 (hadis nr. 2658); İbn Mâce, *es-Sünen*, Riyâd 1986, II, 310 (hadis nr. 3755/3025).

32 Neseî'nin *Akâid*'inde bulunun ve "Varlıkların hakikatleri sâbittir, değişmez." mânâsına gelen bu cümle sünnî kelâm âlimleri tarafından temel bir kâide olarak kabul edilmiştir. bk. *Şerhu'l-'Akâidi'n-Neseîyye ma'a Hâşiyetih* (haz. Mektebetü'l-Medîne Heyeti), Karaçi 2012, s. 62.

33 "Ben peygamberlerin önderiyim, (bunda) övünmek yok. Ben son peygamberim, (bunda) övünmek yok." Dârimî, *Sünen* (tahk. Mustafâ Dîb el-Buğa), Dîmaşk: Darü'l-Mustafa, 2007, I, 31.

34 "O gün Âdem ve diğer peygamberlerden birisi yoktur ki sancağım altında bulunmasınlar." Tirmizî, *el-Câmi'u's-sahîh*, III, 539-540 (hadis no: 3389).

35 "(Kiyâmet günü) Arşın sağ tarafında dururum. O gün yaratılmışlar arasında benden başka hiç kimse bu makamda duramaz." Tirmizî, *el-Câmi'u's-sahîh*, III, 538 (hadis nr. 3385).

36 Cümlelerin son kelimesi olan "ebnâ" bazı nüshalarda "enbâ" şeklindedir. (Meselâ bk. Atatürk Kitaplığı, Osman Ergin Yazmaları, nr. 1048, vr. 35^b; Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Kütüphânesi, Yazmalar Bölümü, no: 38212, vr. 22^b.)

râ'. Ey, ve sebebi râhati'z-zühhâdi ve'l-'ubbâdi fi sâiri'l-bilâdi's-sâlikîne li-tarîki'l-mi'âdi bi-i'âneti't-takve'lletî hiye hayrû'z-zâdi kemâ yüşîru ileyhi kavluhû Sübhânehû ³⁷{فَأَمَّا إِنْ كَانَ مِنَ الْمُقْرَبِينَ ، فَرَوْحٌ وَرِيحَانٌ وَجَنَّتْ نَعِيمٌ}. Bel kemâ kale ba'zu'l-'ârifine fi kavlihî Te'âlâ ³⁸{وَلِمَنْ خَافَ مَقَامَ رَبِّهِ جَنَّاتٌ} Cennetün mu'acceletün fi'd-dünyâ bi'l-murâkabeti ma'a'l-Mevlâ. Ve cennetün müecceletün fi'l-'ukbâ bi'l-müşâhedeti fi'l-makâmi'l-evlâ. Ve hüve'z-ziyâdetü l'illezîne ahsenül-hüsnâ. **Mürîdi külli mezîd.** Ey, ellezî lehül-irâdetü fi cemî'i makâmâtî'z-ziyâdeti'l-hâsılati li-erbâbi's-sa'âdeti ve ashâbi's-siyâdeti. **Ve mezîdi külli mürîd.** 'Aksü tilke'l-kadıyyeti fe-hüve sebebü'z-ziyâdeti li-ehli'l-irâdeti kemâ yüşîru ileyhi kavluhû Te'âlâ ³⁹{قُلْ إِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّونَ اللَّهَ فَاتَّبِعُونِي} Fe-mahabbetullâhi Sübhânehû li'l-'abdi fi hâze'l-makâmi nâşietün 'alâ kadri mütâba'atîhi lehû 'aleyhi's-selâm. Fehüve'l-mürîdü ve'l-murâdu min beyni'l-'ibâdi. **Hayri'l-ahyâr.** Bi'l-hâi'l-mu'cemeti ve'l-yâi't-tahtıyyeti fihimâ. Ey, efdalül-enbiyâi ve'l-asfiyâ'. **Ve hibri'l-ahbâr.** Bi'l-mühmeleti ve'l-muvahhadeti fihimâ. Ey, a'lemi'l-'ulemâi ve efdali'l-fudalâi ve ekmeli'l-evliyâ'. Ve yümkinu en yukrae **hayre'l-ahbâr.** Ey, efdalül-'ulemâi. **Ve hibri'l-ahyâr.** Ey, a'lemi'l-etkiyâi mine'l-enbiyâi ve'l-evliyâ'. **Men 'azume [64^b]** Bi-fethin ve zammin. **Halkuhu.** Bi'l-fethi. Ey, şürrife ve kürrime 'inde vücûdihî ve hasüne şemâyiluhû hâle şühûdihî. **Ve 'uzzime.** Bi-sîgati'l-meçhûli mine't-ta'zîmi. **Hulukuhû.** Bi'z-zammi. Ey, 'azzemellâhu hulukahû'l-kerîm. Haysü medahahû bi-kavlihî ⁴⁰{وَأِنَّكَ لَعَلَىٰ خُلُقٍ عَظِيمٍ}. Ve kuddime'l-halku 'ale'l-huluki. Haysü kıyâmuhû bihi ve ve zühûrihî bi-sebebihî. **Aynu külli 'abîd.** Ey, nûri 'uyûni'l-'ibâd ve sürûri fuâdi'l-'ubbâd. **Ve ğayni külli 'anîd.** Bi'l-ğayni'l-mu'cemeti. Ey, ğubâru 'uyûni'l-ağyâri min ehli'l-'inâd. Ve hicâbihim 'ani'l-vüsûli ilâ envâri'l-esrâri'l-müsıleti ile'l-murâd. Kemâ veka'a li-Ebi 'Alî Sînâ'e ve emsâlihî mine'l-hukemâ'. **Mazharı tecelliyâti'l-cenâni'l-'abdiyye.** Ey, mahalli zuhûri't-tecelliyâti'l-vârideti 'ale'l-kulûbi'l-muhtassati bi'l-izâfeti'l-'abdiyye. el-Müşîrû ileyhâ kavluhû Te'âlâ ⁴¹{سُبْحَانَ الَّذِي أَسْرَىٰ بِعَبْدِهِ}. Fe-lehû hâzihi'n-nisbeta asâleten asliyyeten ve li-ğayrihî 'alâ vechi't-tebe'ıyyeti'n-nâşieti 'ani'l-mütâba'ati li's-sünneti's-seniyyeti'd-dâlli 'aleyhâ kavluhû {

37 "Fakat (ölen kişi) Allah'a yakın kılınmışlardan ise, ona rahatlık, güzel rızık ve nâim cenneti vardır." (el-Vâkı'a 56/88-89) Metinde ilk âyetin başı "fe" yerine sehven "ve" ile yazılmıştır.

38 "Rabbın makamından korkan kimseye iki cennet vardır." (er-Rahmân 55/46)

39 "De ki: Allah'ı seviyorsanız bana uyun ki Allah da sizi sevsin." (Âl-i İmrân 3/31)

40 "Şüphesiz sen büyük bir ahlâka sâhipsin." (el-Kalem 68/4)

41 "... kulunu (bir gece Mescid-i Harâm'dan Mescid-i Aksâ'ya) götüren Allah'ın şânı yücedir." (el-İsrâ 17/1)

يَا عِبَادَ لَا خَوْفَ} 42. Haysü câe fi'l-âyâti'l-Kur'âniyyeti ve minhâ kavluhu 42{يَا عِبَادَ لَا خَوْفَ} Ve muzhiri tehalliyâti'l-cinâni'l-'indiyye. Ey, ellezî ezhara tezeyyünâti'l-cinâni mine'l-lezzâti ve'l-müşteheyâti'lletî min 'indillâhi ve fazlihî ve keremihî lâ 'alâ kadri kesbi'l-'abdi min 'ilmihî ve 'amelihî kemâ yüşîru ileyhi kavluhû Sübhânehû 43{وَفِيهَا مَا تَشْتَهِيهِ الْأَنْفُسُ وَتَلَذُّ} 43. Ve yedüllü 'aleyhi kavluhû 'aleyhi's-selâmu fi'l-hadîsi'l-kudsiyyi ve'l-kelâmü'l-ünsiyyi 44{أَعَدُّتْ لِعِبَادِي الصَّالِحِينَ مَا لَا عَيْنٌ رَأَتْ وَلَا أُذُنٌ سَمِعَتْ} 44{أَعَدُّتْ لِعِبَادِي الصَّالِحِينَ مَا لَا عَيْنٌ رَأَتْ وَلَا أُذُنٌ سَمِعَتْ} وَلَا خَطَرَ عَلَى قَلْبِ بَشَرٍ أَقْرَأُوا إِنْ شِئْتُمْ «فَلَا تَعْلَمُ نَفْسٌ مَّا أُخْفِيَ لَهُمْ مِنْ قُرَّةِ أَعْيُنٍ جَزَاءً بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ»}. **'İkdi'l-esrâr.** Bi-kesri'l-'ayni ve fethi'l-hemzeti. Ey, vâsîtati silsileti'l-esrârî'l-Îlâhiyyeti ve'l-envârî'l-behiyyeti'l-mudîyyeti. **Ve 'akdi'l-isrâr.** Bi-'aksi'd-dabti's-sâbık. Ey, ve râbitati rabti makâmi'l-ihfâi fimâ lem yû'zen lehû mine'l-inbâi "sudûrû'l-ahrâri kubûrû'l-esrâr." **Va'îdi külli takıyy.** [65^a] Ey, muhavvifi külli takıyyin li-yezîde takvâhu fî tâ'ati Mevlâhu kemâ yüşîru ileyhi kavluhû Sübhânehû 45{يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ حَقَّ تَقَاتِهِ} 45{يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ حَقَّ تَقَاتِهِ} Ve hüve en yutâ'a ve lâ yu'sâ ve yüzkere ve lâ yünsâ. **Va'îdi külli nakiyy.** Ey, ve mübeşşiri külli tâibin mine'z-zünûbi ev tâhirin mine'l-'uyûbi kemâ kâle Te'âlâ 46{الَّا مَنْ تَابَ وَآمَنَ وَعَمِلَ عَمَلًا صَالِحًا فَأُولَئِكَ يُبَدِّلُ اللَّهُ سَيِّئَاتِهِمْ حَسَنَاتٍ} 46{الَّا مَنْ تَابَ وَآمَنَ وَعَمِلَ عَمَلًا صَالِحًا فَأُولَئِكَ يُبَدِّلُ اللَّهُ سَيِّئَاتِهِمْ حَسَنَاتٍ} Ve verade 47{التَّائِبِ مِنَ الذَّنْبِ كَمَنْ لَا ذَنْبَ لَهُ} 47{التَّائِبِ مِنَ الذَّنْبِ كَمَنْ لَا ذَنْبَ لَهُ} **Ve ahmedi men hamid.** Bi-sîğati'l-fâ'ili. Ey,

42 "Ey kullarım! Bugün size korku yoktur ve siz mahzun da olmayacaksınız." (Zuhurf 43/68)

43 "Orada onların canlarının çektiği, gözlerinin hoşlandığı her şey vardır. Ve siz, orada ebedi kalacaksınız." (Zuhurf 43/71)

44 "(Allah Teâlâ) 'Ben sâlih kullarıma hiçbir gözün görmediği, hiçbir kulağın işitmediği ve hiçbir insanın gönlünden geçirmedeği şeyleri hazırladım.' (buyurdu). İsterseniz şu âyeti okuyun: 'Hiç kimse, yaptıklarına karşılık olarak onlar için saklanan göz aydınlığı (nimetleri) bilmez (Secde 32/17).'" Buhârî, *el-Câmi'u's-sahih*, IX, 604 (hadis nr. 4780); Müslim, *el-Câmi'u's-sahih*, II, 1298 (hadis nr. 2824); Tirmizî, *el-Câmi'u's-sahih*, III, 373 (hadis nr. 3075); Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, IX, 470 (hadis nr. 10373); İbn Mâce, *es-Sünen*, II, 435 (hadis nr. 4328).

45 "Ey îmân edenler! Allah'tan O'na yaraşır şekilde korkun!" (Âl-i İmrân 3/102)

46 "Ancak tövbe edip de inanan ve salih amel işleyenler başka. Allah onların kötülüklerini iyiliklere çevirir." (el-Furkân 25/70)

47 Hadis olarak kaydedilen bu rivâyet "Günâha tevbe eden onu hiç işlememiş gibidir." anlamındadır. Hadisin kaynakları için bk. Beyhakî, *es-Sünenü'l-kebir* (tahk. Abdullah b. Abdilmuhsin et-Türki), Kâhire: Merkezu Hecr li'l-Buhus ve'd-Dirasati'l-Arabiyye ve'l-İslamiyye, 2011, XX, 458-459 (hadis nr. 20596); Hatib el-Bağdâdî, *Kitâbu Muvazzahu evhâmi'l-cem'* ve't-tefrîk, Haydarâbâd 1959, I, 257; Heysemî, *Mecma'u'z-zevâid* (tahk. Hüseyin Selim Esed ed-Dârânî), Cidde: Darü'l-Minhac, 2015, XXI, 51 (hadis no: 17478); İbn Hacer el-Askalânî, *Lisânu'l-mizân* (tahk. Muhammed Abdurrahmân el-Mar'aşli), Beyrut: Dâru İhyai't-Türasi'l-Arabi 1995, VII, 387 (nr. 9207); *a.g.e.*, VIII, 117 (nr. 11286); a.m.lf., *Fethu'l-Bârî bi-şerhi Sahihî'l-Buhârî* (nşr. Muhammed Fuâd Abdulbâkî), Kâhire: Dâru'r-Reyyan li't-Türas 1987, XIII, 480.

ellezî hüve fî makâmi'l-hâmidiyyeti ekseru ve emdedü. **Ve ahmedi men humid.** Bi-sîğati'l-mef'ûli. Ve hüvellezî fî makâmi'l-mahmûdiyyeti ekberu ve es'adu ve lâ tekrâre eyzan fî ahmed. Li-ennehû fî'l-evveli bi-ma'ne'l-fâ'il. Ve fî's-sânî bi-ma'ne'l-mef'ûl. Kemâ hüve mukarrerün 'inde'l-fuhûli min erbâbi'l-'ukûl. Ve kaddemne'n-nisbete'l-fâ'iliyyete li-zuhûri'n-nükteti's-sebebiyyeti'l-kâbiliyyeti ve lâ yeb'udu en ta'küse'l-kadiyyetu nazaran ilâ sebki'l-hâleti'l-mahmûdiyyeti'l-letî tedüllü 'aleyhe'l-mertebetü'l-mahbûbiyyetü kemâ yüşîru ileyhi Sübhânehu ⁴⁸{يُحِبُّهُمْ وَيُحِبُّونَهُ}. Ve eblağe minhe'l-münezzeletü'l-matlûbiyyetü'l-müstefâdetu min kavlihî ⁴⁹{قُلْ إِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّونَ اللَّهَ فَاتَّبِعُونِي يُحْبِبْكُمُ اللَّهُ}. Ve fî'l-cümleti hüve sâhibü'l-makâmi'l-mahmûdi ve'l-livâi'l-memdüd. Fe-yahmidullâhe Sübhânehu bi-mehâmide lem yahmidhe's-sâbiküne ve'l-lâhikün. Ve yahmeduhû 'alâ zâlike'l-evvelüne ve'l-âhirün. **Hâtemi'l-muhlasîn.** Bi-fethi't-tâi ve'l-lâmi. Ey, tâbi'a'l-enbiyâi⁵⁰ ve'l-mürselîne ve etbâ'ihim mine'l-evliyâi'l-mütেকaddimîn. Fe-innehû kâne 'aleyhim âsâru envârihi lâihaten ve emârâtu esrârihi vâdihaten. **Ve hâtimi'l-muhlisîn.** Bi-kesrihâ. Ve fîhi îmaun ilâ kavlihî Te'âlâ ⁵¹{وَوَحَاتَمَ النَّبِيِّنَ}. Ve hümüllezîne ahlesü a'mâlehum lillâhi ve ahvâlehum ibtiğâen li-rızâhu. Ve kad kurie bi'l-vecheyni eyzan. Fî kavlihî Sübhânehu ⁵²{أَنَّهُ مِنْ عِبَادِنَا الْمُخْلِصِينَ}. Ve'l-fethu ebleğü 'inde'l-'ârifîn. Haysü ahlesahümullâhu [65^b] 'ammâ sivâhu. Hattâ min mürâ'âti a'mâlihîm ve murâ'âti ahvâlihîm. Haysü ğarakû fî bahri't-tevhîdi ve's-tağrekü fî lücceti't-tefrîdi. Ve vasselü ilâ makâmi'l-fenâi ve tevassalü bi-hâli'l-bakâi ve'n-tekalû mine's-sahvi⁵³ ile'l-mahvi 'inde müşâhedeti'l-likâ'i. Razekanallâhu Sübhânehû min erzâki'l-evliyâi ve

48 "Allah onları sever, onlar da Allah'ı severler." (el-Mâide 5/54)

49 "De ki: Allah'ı seviyorsanız bana uyun ki Allah da sizi sevsin." (Âl-i İmrân 3/31)

50 [Derkenâr:] **et-Tâbe'u**, bi'l-fethi. el-Hâtemu. Ve'l-kesru luğatün fîhi. Ve taba'a'l-kitâbe, hateme. Ve taba'e's-seyfe ve'd-dirheme 'amilehümâ ve taba'a mine'tini cerreten. Ve bâbü'l-küllî "kata'a". (*Muhtârü's-sihâh*) (bk. Ebû Bekir er-Râzî, *Muhtârü's-Sihah*, s. 163)

Tâbe'a, bi-fethi'l-bâi ve kesrihâ. Hirmen çeçlerine etdikleri nişân ve dahi mühür ki kitâblara vururlar. Ve mahfûz nesnelere dahi kîse gibi ve ebvâb-ı hazâin gibi vururlar. Ve ba'zî lügâtd e hâtem deyu kayd olunmuşdur. (*Ahterî*). (Kelimenin tarifi *Ahterî*'de tam olarak şu şekilde: "**et-Tâbe'**: Bi-fethi'l-bâi ve kesrihâ. Hirmen çeçlerine etdikleri nişân ve dahi mühür gibi mektûblara ve mahfûz nesnelere iderler. Ve yukâlu: et-Tâbe'u'l-hâtemu yuhtemu bihi. Ve't-tâbe'u'l-lezi yuhtemu. Yukâlu taba'a 'ale'l-kitâbi, ey hateme. (bk. Mustafa b. Şemseddin el-Karahisârî, *Ahterî-i Kebîr*, İstanbul 1875, II, 3.)

51 "Peygamberlerin sonuncusu." (el-Ahzâb 33/40)

52 "Şüphesiz o ihlaslı kullarımızdandı." (Yûsuf 12/24)

53 [Derkenâr:] **es-Sahvu**, zihâbü'l-ğaymi. (bk. Ebû Bekir er-Râzî, *Muhtârü's-Sihah*, s. 150.)

ahlâki'l-asfiyâ'. **Min salâtike.** Bi'l-fethi. **Eclâhâ.** Bi'l-cîmi. Ey, azharihâ ve enverihâ ve ekserihâ. **Ve min silâtike.** Bi'l-kesri. **Ahlâhâ.** Bi'l-mühmeleti. Ey, min envâ'i 'atıyyetike ve asnâfi hedıyyetike'llezî hâve ebherihâ.⁵⁴ Ve'z-zarfâni müte'allikâni bi-kavlihi "salli ve sellim" 'alâ tariki't-tenâzü'i ev sebîli't-tenâvu'i. Ve lâ yahfâ hüsnü telâhuki te'alluki'l-matla'i bi'l-mahlası ve'l-makta'i. Ve selâmün 'ale'l-mürselîn. Ve'l-hamdülillâhi Rabbi'l-'âlemîn.

Kemâleddin Efendi'nin Tercümesi

[s. 1]

el-Mülemma'

Meşâhîr-i müellifin ve muhaddisinden ve hicrî bin on dört târihinde vefât eden merhûm Aliyyü'l-kârî Hazretleri'nin âsâr-ı nâfi'asından olan iş bu salavât-ı şerife-i belîğa bu kere *el-Mülemma' şerhu'n-na'ti'l-murassa' bi'l-mücennesi'l-müsecca'* ünvânı altında harekelenip icmâlen şerh ve îzâh edilmiştir. Ve mine'llâhi't-tevfik.

el-'Abdü'l-fakîrül-miskîn **Harputî**

Sâbık müftî

Mehmed Kemâleddin

Ahmed Kâmil ve Şerîki Matbaası 1927

[s. 2]

el-Mülemma' Şerhu'n-na'ti'l-murassa' bi'l-mücennesi'l-müsecca'

Bismillâhirrahmânirrahîm

Allâhümme salli ve sellim 'alâ nûrike'l-a'lâ ve nevrike'l-eğlâ.

{أَوَّلُ مَا خَلَقَ اللَّهُ نُورِي}⁵⁵

Seyyidi'l-'âlemîn ve senedi'l-'âlimîn. Rûhi'l-'ibâd ve revhi'l-'ubbâd.

Mürîdi külli mezîd ve mezîdi külli mürîd. Ve hayri'l-ahyâr ve hıbrî'l-ahbâr. Ve hayri'l-ahbâr ve hıbrî'l-ahyâr. Men 'azume halkuh.

{قُلْ إِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّونَ اللَّهَ فَاتَّبِعُونِي يُحْبِبْكُمُ اللَّهُ}⁵⁶

[s. 3]

Ve 'uzzime hulukuh. 'Ayni külli 'abîd ve ğayni külli 'anîd. Mazhari tecelliyâti'l-cenâni'l-'abdiyye ve muzhiri tehalliyâti'l-cinâni'l-'indiyye.

54 [Derkenâr:] Beherehu, ğalebehu. Ve bâbuha kata'a. (bk. Ebü Bekr er-Râzî, *Muhtârû's-Sıhah*, s. 27.)

55 "İlk yaratılan şey nûrumdur." mânâsına gelen hadîs. Kaynak için bk. 25. dipnot.

56 "De ki: Allah'ı seviyorsanız bana uyun ki Allah da sizi sevsin." (Âl-i İmrân 3/31)

57{وَأِنَّكَ لَعَلَىٰ خُلُقٍ عَظِيمٍ}

58{سُبْحَانَ الَّذِي أَسْرَىٰ}

59{يَا عِبَادِ لَا خَوْفَ عَلَيْكُمُ الْيَوْمَ وَلَا أَنْتُمْ تَحْزَنُونَ}

‘İkdi’l-esrâr ve ‘akdi’l-isrâr. Va‘îdi külli takıyy, va‘îdi külli nakıyy. Ve ahmedi men hamid

60{يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ حَقَّ تَقَاتِهِ}

61[أَنْ يُطَاعَ فَلَا يُعْصَىٰ وَيُذَكَّرَ وَلَا يُنْسَىٰ]

[s. 4]

62{الَّتَائِبُ مِنَ الذَّنْبِ كَمَنْ لَا ذَنْبَ لَهُ}

Ve ahmedi men humid. Hâtemi’l-muhlasîn ve hâtimi’l-muhlisîn.

63{قُلْ إِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّونَ اللَّهَ فَاتَّبِعُونِي يُحْبِبْكُمُ اللَّهُ}

64{يُحِبُّهُمْ وَيُجِبُّهُمْ}

Min salâtike ecellehâ ve min sılâtike esallahâ

65{إِنَّهُ مِنْ عِبَادِنَا الْمُخْلَصِينَ}

Rezakanallâhu sübhânehû min erzâki’l-evliyâi ve ahlâki’l-asfiyâ’⁶⁶

[s. 5]

el-Mülemma‘ Şerhu’n-na’ti’l-murassa‘ bi’l-mücennesi’l-müsecca’

57 “Şüphesiz sen büyük bir ahlâka sâhipsin.” (el-Kalem 68/4)

58 “... (kulunu bir gece Mescid-i Harâm’dan Mescid-i Aksâ’ya) götüren Allah’ın şânı yücedir.” (el-İsrâ 17/1)

59 “Ey kullarım! Bugün size korku yoktur ve siz mahzun da olmayacaksınız.” (Zuhruf 43/68)

60 “Ey îmân edenler! Allah’tan O’na yaraşır şekilde korkun!” (Âl-i İmrân 3/102)

61 Metinde {فَلَا يُعْصَىٰ} kelimesi {وَلَا يُعْطَىٰ} şeklindedir. Eserin orijinalinin nüshalarında ise doğru şekliyle bulunmaktadır. “İtâat edilsin, isyân edilmesin. Anılsın, unutulmasın.” mânâsına gelen ve kaynaklarda hadis olarak zikredilen bu rivâyet için bk. Hâkim, *el-Müstedrek ale’s-Sahihayn*, Riyad: Darü’l-Meyman, 2014, IV, 142 (hadis nr. 3197); Ebû Nuaym, *Hilyetu’l-evliyâ ve tabakâtü’l-asfiyâ*, Kâhire: Matbaatü’s-Saade, 1979, VII, 238-239; Beyhakî, *Kitâbu Zühdü’l-kebîr* (tahk. Âmir Ahmed Haydar), Beyrut: Dârü’l-Cinan 1987, s. 328 (hadis nr. 878).

62 “Günâha tevbe eden onu hiç işlememiş gibidir.” anlamındaki bu hadîsin kaynakları için bk. bk. 45. dipnot.

63 “De ki: Allah’ı seviyorsanız bana uyun ki Allah da sizi sevsin.” (Âl-i İmrân 3/31)

64 “Allah onları sever, onlar da Allah’ı severler.” (el-Mâide 5/54)

65 “Şüphesiz o ihlaslı kullarımızdandı.” (Yûsuf 12/24)

66 “Şânı yüce olan Allah bizi evliyânın rızıkıyla rızıklandırсын ve asfiyânın ahlâkından nasip etsin.” anlamındaki bir duâ cümlesi.

Bismillâhirrahmânirrahîm

Allâhümme salli ve sellim 'alâ nûrike'l-a'lâ ve nevrike'l-ağlâ. ⁶⁷

nûrike: Nûnun zammıyladır. **el-a'lâ:** 'Ayn-ı mühmele ile dir. **ve nevrike:** Nûnun fethiyledir. **el-eğlâ:** Ğayn-ı mu'ceme ile dir.

Nevr-ieğlâ, enkiymetli çiçek demektir. Murâd, Hazret-i Risâletpenâhî'nin zehre-i vücûd-ı nebevî ve zühd-i kavî-i 'âlifleridir. Fıkra-i ûlâ ⁶⁸{أَوْلُ مَا خَلَقَ اللهُ} hadîs-i şerîfi muktezâsı üzerine nûr-ı nebevîlerinin zuhûr-ı peygamberlerine sâbık olduğuna ve fıkra-i sâniye dahi cesed-i [s. 6] mübârek-i 'âliflerinin 'âlem-i hissî ve makâm-ı insde ağsân-ı şecere-i vücûdda zuhûra mebd'e bulunduğu işâret olduğu için bir nûr-ı mahsûs-ı İllâhî olan nûr-ı zuhûr-ı nebevînin a'lâ ve beyne'r-rûh ve'l-cesed mertebe-i cem'î bildiren mebd'e-i vücûd ve bürûz-ı Hazret-i Risâletpenâhî'nin dahi en kıymetdâr ve bütün hilkat-ı kâinâta bâ'is-i müstakil ve medâr olması hasebiyle eğlâ diye tavsîf buyurulması pek münâsib olduğu şüphesiz ve âşikârdır. Çünkü sâlikin vahdet ve kesretin yekdiğerine hacb u hacz etmesine mâni' olan makâm-ı cem'ü'l-cem'e vâsıl olması ancak mezkûr mertebe-i cem'e vusûl ile elde edilebilir. Ma'a hâzâ ehl-i Hak nazarında bütün halk ⁶⁹{كُلُّ شَيْءٍ هَالِكٌ} أَصْدَقُ كَلِمَةٍ قَالَهَا الشَّاعِرُ كَلِمَةً لَبِيدٌ : أَلَا كُلُّ شَيْءٍ مَا خَلَا} ⁷⁰{أَلَا وَجْهَهُ} hadîs-i şerîfinin işâret ve delâletiyle havadaki hebâ ve sahrâdaki serâb-âsâ bir hayâl-i bâtil ve zıll-ı zâildir. Fakat ehl-i Hak ve hakikatin keşfen ve hâlen müşâhede ve şer'-i şerife nefsü'l-emre muvâfık bir sûretde mütenevvî' temsîlât ile kâlen beyân ve ifâde ettikleri bu vahdet-i vücûd [s. 7] mes'alesini gulât-ı sûfiyyenin ittihâd ve hulûlü kâ'il ve binâen'aleyh küfr-i sarîh ve bâtil olan Vücûdiyye mezhebine intisâb eden vahdetçilerin sözlerinden fark ve temyîz etmelidir. Zîrâ fırka-i mezbûrenin ğâliye kısmı "Cenâb-ı Allah 'avâlimin mecmû'udur." diyenlerdir ki o i'tibâra göre Cenâb-ı Allah bir emr-i i'tibârî, 'âlem emr-i hakikî olur. Şu hâlde vahdet-i vücûd ashâbı diye ma'rûf olan bu tâife 'indeinde hâşâ Cenâb-ı Hak yok demektir. Zâten vahdet-i vücûd vahdet-i şuhûdun ğayr-ı mantikî bir netîcesi olmakla bir nevi felsefedir. Binâen'aleyh felâsife-i cedîde meyânında vücûdiyye var-

67 Kemâleddin Efendi izahını yaptığı kelimeleri cümle içinde numaralandırması, izah kısmında da sadece o numaraları yazarak doğrudan izaha geçmiştir. Biz cümlelerin arasına rakamlar koymak sûretiyle akışı bozmamak için izah kısmına kelimeleri yazdık.

68 "İlk yaratılan şey nûrumdur." mânâsına gelen hadîs. Kaynak için yk. bk. 25. dipnot.

69 "O'nun zâtından başka her şey yok olacaktır." (el-Kasas 28/88)

70 "Şâirin söylediği en doğru söz Lebîd'in şu sözüdür: Dikkat et ki Allah'tan başka her şey bâtildir." Hadîsin kaynakları için yk. bk. 29. dipnot.

dır. Lâkin felâsife-i vücûdiyyenin mesleği bi'-tab' başkadır. Hâsılı hakikat-i fitriyyeden hâric bir tarikat-i küfriyye olan mezheb-i mezkûr ashâbının sözleri tavâif-i İslâmiyye'nin bi'l-ittifâk kabûl ettikleri ⁷¹{حَقَائِقُ الْأَشْيَاءِ ثَابِتَةٌ} kazıyye-i meşhûresine ve mefhûm-ı mutlakın vâcibü'l-vücûd, mümkinü's-şuhûd, mümteni'u'l-vürûddan 'ibâret olan aksâm-ı selâseye inkısâmına muhâlif olmakla bi'l-külliye 'âtil ve bâtıdır.

[s. 8] Seyyidi'l-'âlemîn ve senedi'l-'âlimîn. Rûhi'l-'ibâd ve revhi'l-'ubbâd.

'âlemîn: Lâmin fethiyledir. Müfredi olan el-'âlem, fi'l-asl "mâ yu'lemu bihi's-şey'ü" ma'nâsına olup mûcidi olan Zât-ı ecell ve a'lâ'yı bilmeğe vesile ve delil olduğuna mebnî mecmû'-ı mahlûkâta 'âlem ıtlâk olunur ki mâsivâyı İlahiyye'dir. Cem'iyeti yâ 'âlem-i insân, 'âlem-i âb, 'âlem-i nâr gibi envâ' ve esnâf i'tibâriyledir yâhud eşref-i mahlûkât olan insânın tağlîbine mahmûldür.⁷² Hazret-i Muhammed'in (sallallâhu 'aleyhi ve sellem) bütün benî Âdem'in ve efrâd-ı 'âlemin hayırlısı ve reîsi olduğuna şu hadîs-i şerîfler delâlet eder:

⁷³{أَنَا قَائِدُ الْمُرْسَلِينَ وَلَا فَخْرَ، وَأَنَا خَاتَمُ النَّبِيِّينَ وَلَا فَخْرَ، [وَأَنَا أَوْلُ شَافِعٍ مُشَفَّعٍ وَلَا فَخْرَ]}

⁷⁴{مَا مِنْ نَبِيٍّ يَوْمِنْدِ آدَمَ وَمِمَّنْ سِوَاهُ إِلَّا تَحْتِ لَوَائِي}

⁷⁵{أَقَوْمٌ عَنِ يَمِينِ الْعَرْشِ لَيْسَ أَحَدٌ مِنَ الْخَلَائِقِ يَقُومُ ذَلِكَ الْمَقَامَ [غَيْرِي]}

'âlimîn: Lâmin kesriyledir. Ya'nî 'umûmen 'ilmen ve evliyânın ve asfiyâ ve etkiyânın müstenidi ve mürşid-i erşedidir.

[s. 9] rûh: Râ'nın zammyıladır. Kâffe-i 'ibâd Hazret-i Muhammed'in (sallallâhu 'aleyhi ve sellem) envâr-ı rûhu ve âsâr-ı fütûhu olduğundan müşârûnileyh hazretleri tevhîd ve envâ'-ı 'ulûm ile makâm-ı tefrîdde bütün kulları ihyâ etmiş gibidir demektir.

71 "Varlıkların hakikatleri sâbittir, değişmez." mânâsına gelen bu cümle için bk. 30. dipnot.

72 Mülemma'nın Arapça aslında bulunmayan bu kısımlar Kemâleddin Efendi tarafından *Kâmüsü'l-Muhîr Tercümesi*'nden iktibâs edilmiştir. bk. Mütercim Âsım Efendi, *Kâmüsü'l-Muhîr Tercümesi* (haz. Mustafa Koç-Eyyüp Tanrıverdi), İstanbul 2014, VI, 5124.

73 "Ben peygamberlerin önderiyim, (bunda) övünmek yok. Ben son peygamberim, (bunda) övünmek yok." Dârimî, *Sünen*, I, 31. Kemâleddin Efendi neşrinde hadisin baş kısmındaki "قَائِدٌ" kelimesi "قَائِدٌ" şeklinde dizilmiştir.

74 "O gün Âdem ve diğer peygamberlerden birisi yoktur ki sancağım altında bulunmasınlar." Tirmizî, *el-Câmi'u's-sahîh*, III, 539-540 (hadîs nr. 3389).

75 "(Kıyâmet günü) Arşın sağ tarafında dururum. O gün yaratılmışlar arasında benden başka hiç kimse bu makamda duramaz." Tirmizî, *el-Câmi'u's-sahîh*, III, 538 (hadîs nr. 3385).

revh: Râ'nın fethiyledir. 'Aynın zammıyla "el-'ubbâd" 'âbidin cem'idir. Ya'nî 'âbidlerin, zâhidlerin murâkabe-i Mevlâ ve müşâhede-i Cenâb-ı Rabbü'l-'â'lâdan 'ibâret olan cennet-i mu'accele ve mü'ecceleyle duhûlüne delîl-i celil olmağla bâdî-i râhat ve sa'âdetidir.

Mürîdi külli mezîd ve mezîdi külli mürîd. Ve hayri'l-ahyâr ve hıbrî'l-ahbâr. Ve hayri'l-ahbâr ve hıbrî'l-ahyâr. Men 'azume halkuh.

Mürîdi külli mezîd ve mezîdi külli mürîd: Ya'nî makâmât-ı ziyâdede erbâb-ı sa'âdet ve ashâb-ı siyâdete hâsıl olacak irâdeye mâlik ve bütün ehl-i irâdenin mazhar-ı sa'âdet ve ziyâde olmasına yegâne sebep olup ⁷⁶{قُلْ إِنْ كُنْتُمْ} kavî-i şerîfi muktezâsı üzerine Cenâb-ı Allah'ın bu makâmda bir 'abde [s. 10] muhabbeti onun Hazret-i Peygamber'e mütâba'ati mikdârınca olacağından Hazret-i Muhammed sallallâhu 'aleyhi ve sellem Efendimiz min beyni'l-'ibâd münhasıran mürîd ve murâddır.

hayri'l-ahyâr: İkisi de hâ-i mu'ceme ve yâ-i tahtiyye ile dir. "Ey, efdalü'l-enbiyâi ve'l-asfiyâ'"⁷⁷

hıbrî'l-ahbâr: İkisi de hâ-i mühmele ve bâ-i muvahhide ile dir. Hâ'nın kesri ve bâ'nın sükûnuyla "el-hibr" 'âlim ü dâna âdeme denir. Hâ'nın fethiyle de câizdir. A'lemü'l-'ulemâ', efdalü'l-fudalâ', ekmelü'l-evliyâ' demekdir.

Ve hayri'l-ahbâr ve hıbrî'l-ahyâr: Ey, efdalü'l'ulemâi ve a'lemü'l-etkiyâi mine'l-enbiyâi ve'l-evliyâ'.⁷⁸ Fıkra-i ûlânın kelimeleri hâ-i mu'ceme ve yâ-i tahtiyye ve hâ-i mühmele ve bâ-i muvahhide ile olup fıkra-i sâniyenin kelimeleri hâ-i mühmele ve bâ-i muvahhide ve hâ-i mu'ceme ve yâ-i tahtiyye ile dir.

'azume: Feth ve zamm ile olup mâzî-i ma'lûmdur.

Halkuh: Hâ'nın fethiyledir. Ya'nî zamân-ı vücûdunda hılkati kerîm ve şerîf ve hâl-i şuhûdunda şemâili güzel ve latîf olan zât, sallallâhu 'aleyhi ve sellem.

[s. 11] ve 'uzzime hulukuh. Aynı külli 'abîd ve ğayni külli 'anîd. Mazhar-ı tecelliyâti'l-cenâni'l-'abdiyye ve muzhiri tehalliyâti'l-cinâni'l-'indiyye ve 'uzzime: "et-Ta'zîm" masdarından mâzî-i meçhûldür.

Hulukuh: Hâ'nın zammıyladır. Ahlâk-ı kerîme-i nebeviyyenin ⁷⁹{وَإِنَّكَ} diye Cenâb-ı Allah tarafından medh u sitâyîş buyurulduğuna işâret edilmiştir.

76 "De ki: Allah'ı seviyorsanız bana uyun ki Allah da sizi sevsin." (Âl-i İmrân 3/31)

77 Kemâleddin Efendi bu cümleyi risâlenin aslından olduğu gibi almıştır.

78 Kemâleddin Efendi bu kısmı da metnin aslından iktibâs etmiştir.

79 "Şüphesiz sen büyük bir ahlâka sâhipsin." (el-Kalem 68/4)

Ayni külli ‘abîd: Ey, nûr-ı ‘aynî’l-‘ibâd ve sürûr-ı fevâdi’l-‘ibâdi ve’z-zühhâd.

Ğayni külli ‘anîd: “el-Ğaynü” ğayn-ı mu‘ceme iledir. Ya’nî ehl-i inâdın gubâr-ı ‘uyûnudur.⁸⁰

Mazharı tecelliyâti’l-cenâni’l-‘abdiyye: Mîm’in ve hâ’nın fethiyle mazhar, zuhûr yeri demek olup cîm’in fethiyle “el-cenân” kalp ma’nâsınadır. Ya’nî ⁸¹{سُبْحَانَ الَّذِي أَسْرَى} kavli-i şerîfiyle işâret buyurulduğu üzere izâfet ve nisbet-i ‘ubûdiyyet ile vâyedâr-ı ihtisâs ve imtiyâz olan kulûb-ı mümtâze-i [s. 12] ‘âliyeye vârid olacak tecelliyât-ı İlâhiyye’nin mahall-i zuhûru demektir. Nisbet-i ‘abdiyyet bizzât Hazret-i Peygamber’e ve bi’t-tab’ dahi sünnet-i seniyyelerine mütâba’atdan tevellüd ve neş’et ederek diğeri ‘ibâd-ı muhlisîne sâbitdir. Kâlellâhu Te’âlâ ⁸²{وَلَا أَنْتُمْ تَحْزَنُونَ}

Muzhiri tehalliyâti’l-cinâni’l-‘indiyye: Mîm’in zammı ve hâ’nın kesriyle. el-Muzhiru ism-i fâ’ildir. Hâ-i mühmele ile “et-tehalliyât” tezyîn ma’nâsına olan tehallînin; ve cîm’in kesriyle el-cinân cennetin cem’idir. Ya’nî ‘abdin ‘ilm ü ‘ameli mikdârınca değil belki Cenâb-ı Allah’ın fazl u keremi hasebiyle ‘ind-i İlâhîlerindeki cennât-ı müştehiyyât ve müşâhedâtın teheyûât ve tezyînâtını izhâr ve meselâ ümmet-i merhûmelerine ⁸³{أَعَدَدْتُ لِعِبَادِي الصَّالِحِينَ مَا لَا عَيْنٌ رَأَتْ وَلَا أُذُنٌ سَمِعَتْ وَلَا خَطَرَ عَلَى قَلْبِ بَشَرٍ} hadîs-i kudsi ve kelâm-ı ünsîsini tebliğ ve ihbâr eden demektir.

‘Ikdi’l-esrâr ve ‘akdi’l-isrâr. Va’îdi külli takıyy, va’îdi külli nakıyy. Ve ahmedi men hamid.

[s. 13] **‘Ikdi’l-esrâr:** ‘Ayn’ın kesri ve hemzenin fethiyledir. Ya’nî silsile-i esrâr-ı İlâhiyye ve envâr-ı ma’niyye-i ulûhiyyenin vâsıtasıdır.

‘akdi’l-isrâr: ‘Ayn’ın fethi ve hemzenin kesriyledir. Ya’nî “sudûrü’l-ahrâr kubûru’l-esrâr” muktezâsınca enbâ ve izhâra me’zûn olmadığı yerde

80 Kemâleddin Efendi metnin aslında bulunan “Ve hicâbihim ‘ani’l-vüsûli ilâ envâri’l-esrâri’l-mûsileti ile’l-murâd. Kemâ veka’a li-Ebî ‘Alî Sînâ’e ve emsâlihi mine’l-hukemâ: İbn Sînâ ve emsâli hukemâda olduğu gibi onları murâdlarına nâil edecek esrârın nûrlarına mâni olan bir perdedir.” kısmını tercüme etmemiştir. Mevzûun izâhi için aş. bk. 171. dipnot.

81 “... (kulunu bir gece Mescid-i Harâm’dan Mescid-i Aksâ’ya) götüren Allah’ın şânı yücedir.” (el-İsrâ 17/1)

82 “Ey kullarım! Bugün size korku yoktur ve siz mahzun da olmayacaksınız.” (Zuhuruf 43/68)

83 “(Allah Teâlâ) ‘Ben sâlih kullarıma hiçbir gözün görmediği, hiçbir kulağın işitmediği ve hiçbir insanın gönlünden geçirmedeği şeyleri hazırladım.’ (buyurdu).” Hadîsin kaynakları için yk. bk. 42. dipnot.

rabt-ı makâmü'l-ihfânın râbitasıdır.

Va'idi külli takıyy: Her bir müttakînin tehdîdkâr ve tenzîridir. Nitekim {أَنْ يَطَّاعَ فَلَا يُعْصَىٰ وَيُذَكَّرَ وَلَا يَنْسَىٰ} ⁸⁵ kavlı-i şerîfi ⁸⁴ {يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ حَقَّ تَقَاتِهِ} diye tefsîr edilmiştir. ⁸⁶

Va'idi külli nakıyy: Zünûb ve 'uyûbdan tâhir ve tâ'ib olan her bir kim-senin bâ'is-i mesâr ve mübeşşiridir. Kemâ kale sallallâhu 'aleyhi ve sellem: ⁸⁷ {الَّتَائِبُ مِنَ الذَّنْبِ كَمَنْ لَا ذَنْبَ لَهُ}

Ahmedi men hamid: Ahmed, "ef'al" bi-ma'nâ fâ'ildir. Hamd, dördüncü bâbdan mâzî-i ma'lûmdur. Ya'nî makâm-ı hâmidîyetde kesr ve emdeddir.

[s. 14] **Ve ahmedi men humid. Hâtemi'l-muhlasîn ve hâtimi'l-muhlisîn.**

Ahmedi men humid: Ahmed, "ef'al" bi-ma'nâ mef'ûldür. Hamd mâzî-i meçhûldür. Ya'nî makâm-ı Mahmûdîyetde ekber ve es'addir. Şu hâlde ah-med lafzında tekrâr yokdur. Ma'a hâzâ ⁸⁸ {قُلْ إِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّونَ اللَّهَ فَاتَّبِعُونِي يُحْبِبْكُمُ اللَّهُ} kavlı-i şerîfinden müstefâd olan münezzele-i matlûbenin ve ⁸⁹ {يُحِبُّهُمْ وَيُحِبُّونَهُ} âyet-i kerîmesinin işâret eylediği mertebe-i mahbûbiyyenin delâleti hasebiyle hâlet-i mahbûbiyyenin sâbık olduğuna nazaran kazıyyeyi 'aks ederek evvelki ahmedi bi-ma'nâ mef'ûl almak daha münâsib olunur zannındayım. Hâsılı Hazret-i Peygamber sallallâhu 'aleyhi ve sellem makâm-ı mahmûd ve livâ-ı memdûd sâhibi olup Cenâb-ı Allah'a sâbıkun ve lâhıkunun yapamayacağı [s. 15] bir sûretde birtakım mehâmid-i kâmile ile hamd eder ve bunun üzerine evvelûn ve âhirûn dahi zât-ı akdes-i risâletpenâhîlerine hamd ü senâ eyler.

Hâtemi'l-muhlasîn: Lâm'ın fethiyledir. Ya'nî âsâr-ı envâr-ı lâyihası ve emmârât-ı esrâr-ı vâzıhası olan enbiyâ ü mürselînin ve evliyâ-i mütekaddimînin tâbî' ve mührûdür.

84 "Ey îmân edenler! Allah'tan O'na yaraşır şekilde korkun!" (Âl-i İmrân 3/102)

85 Metinde {فَلَا يُعْصَىٰ} kelimesi {وَلَا يُعْطَىٰ} şeklindedir. Eserin orijinalinin nüshalarında ise doğru şekilde bulunmaktadır. Hadîs olarak zikredilen bu rivâyetin kaynakları için bk. 59. dipnot.

86 bk. Taberî, *Tefsîrü'l-Kebîr: Câmi'u'l-Beyân 'an Te'vîli âyi'l-Kur'ân* (tahk. Mahmûd Muhammed Şâkir-Ahmed Muhammed Şâkir), Kahire: Dârü'l-Maârif, 1969, VII, 64; Kâdî Beyzâvi, *Envârü't-Tenzîl ve esrârü't-te'vîl* (tahk. Muhammed Subhî b. Hasan Hallâk-Mahmûd Ahmed el-Atraş), Dımaşk 1421, I, 283.

87 "Günâha tevbe eden onu hiç işlememiş gibidir." anlamındaki bu hadîsin kaynakları için bk. bk. 45. dipnot.

88 "De ki: Allah'ı seviyorsanız bana uyun ki Allah da sizi sevsin." (Âl-i İmrân 3/31)

89 "Allah onları sever, onlar da Allah'ı severler." (el-Mâide 5/54)

Hâtimi'l-muhlisîn: Lâm'ın ve sâd'ın kesriyledir. ⁹⁰{وَحَاتَمَ النَّبِيِّنَ} kavli-i şerîfine işâreti mütezammındır. **Muhlis:** Bütün a'mâl ve ahvâlini mücerred taleb-i rızâ-ı İlâhî'ye tahsîs edendir. ⁹¹{أَنَّهُ مِنْ عِبَادِنَا الْمُخْلِصِينَ} kavli-i şerîfi iki sûretle okunmuşdur. Fakat 'ârifin 'indinde feth ile kırâat eblağdır. Çünkü Cenâb-ı Allah onları bütün mâsivâdan ve hattâ rü'yet-i a'mâl ve mürâ'ât-i ahvâlden tahlîs etmiş ve binâen'aleyh onlar da bahr-ı tevhîde ve muhabbet-i tefrîde [s. 16] müstağrak olup makâm-ı fenâ ve kemâl-i bakâya vâsıl ve müşâhede-i likâ 'indinde sahvden mahve müntakil olmuşlardır.

Rezakanallâhu sübhânehu min erzâki'l-evliyâi ve ahlâki'l-asfiyâ' ⁹²

Min salâtike ecellehâ ⁹³ ve **min sılâtike esallahâ**. ⁹⁴

Salât: Sâd'ın fethiyedir. **Ecell** cîm ve lâm-ı müşeddede ile olup "celil"ın tafdîlidir.

Sılât: Sâd'ın kesriyle olup ihsân ma'nâsına olan "sıla"nın cem'idir. **Esall** sâd ve lâm-ı müşeddede ile olup "asl"ın ism-i tafdîlidir. Zarfların ikisi de tenâzu' tarîkiyle "sallî ve sellim" kavline müte'allıktır. Ya'nî salât ve rahmetin a'zam ve ekseri ve selâm-ı tâm ve en esaslı envâ'-ı 'inâyet ve hidâyetin enver ü ebheri ve ihsân-ı bî-encâm ile Hazret-i Muhammed'in sallallâhu 'aleyhi ve sellem üzerine salât ve selâm et demektir.

Matla' ile makta' arasındaki münâsebet şâyân-ı dikkatdir. Sallallâhu 'aleyhi ve âlihî ve evlâdihî ve ashâbihî ve selleme teslîmen kesîren ebedâ.

Müstakimzâde Süleymân Sadeddin Efendi'nin Şerhi ve

Mustafâ Efendi'nin Tetimmesi:

90 "Peygamberlerin sonuncusu." (el-Ahzâb 33/40)

91 "Şüphesiz o ihlaslı kullarımızdandı." (Yûsuf 12/24)

92 "Şânı yüce olan Allah bizi evliyânın rızıkıyla rızıklandırın ve asfiyânın ahlâkından nasip etsin." anlamındaki bir duâ cümlesi.

93 "**ecellehâ**" kelimesi yazma nüshaların bir kısmında harekesiz yazılmış, bir kısmında da "eclâhâ" okunacak şekilde harekelenmiştir. Ancak Kemâleddin Efendi neşrinde kelime hem "**ecellehâ**" şeklinde harekelenmiş hem de bu şekilde izâh edilmiştir.

94 "**esallahâ**" kelimesi *el-Mülemma*'ın incelediğimiz bütün yazma nüshalarında "ahlâhâ" {أَحْلَاهَا} şeklindedir. Bir tek Kemâleddin Efendi'nin kütüphanesinden intikal eden nüshada (Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Kütüphanesi, Yazmalar Bölümü., no: 38212) bu kelimedeki "hâ" harfi "sâd" olarak okunmaya müsâittir (vr. 23^b). Ancak metin harekesiz yazılmıştır. Kemâleddin Efendi eğer bu nüshadan istifâde ile metni tercüme ettiyse "hâ"yı "sâd" olarak okumuş ve "**esallahâ**" şeklinde harekeleyerek buna göre tercüme etmiş olabilir. "Min salâtike..." ile başlayan cümle Kemâleddin Efendi neşrinde 15. sayfadadır. Akışı bozmamak için buraya yazdık.

[9^a İÜ, Derkenâr, Mustafâ Efendi:]⁹⁵

Mücennes ve müsecca' Na't-i Murassa'in ve onun şerhinin müellifi 'Alî Kârî cenâbları olup lâkin elfâz-ı cinâsiyyesinin birbirinden temeyyüzü sem'e mevkûf olduğu cihetden Müstakîmzâde Süleymân Efendi merhûm na't-i şerîf-i mezkûrın elfâzını zabt ve ma'nâ-yı mefhûmunu lisân-ı Türkî üzere silk-i beyâne pirâye-i rabt edüp ebhâs-ı 'ilmiyye ve mecâzât ve isti'ârâtını mufassalâta ihâle siyâkında şerh ve beyân eyleyüp bu 'abd-i fakîr dahi hasbe'l-vüs' mecâzât ve isti'ârâtına dâir tastîr-i kelâm edip şârih-i merhûmun kelâmını müellif-i müşârünileyhin şerhine tatbîka mürâât üzere ta'bîr-i 'anî'l-merâm olunmuşdur.

[9^b İÜ] Tercüme-i Na't-i Murassa'

Bismillâhirrahmânirrahîm

Elhamdülillâhi ve kefâ. Ve's-salâtu ve's-selâmu 'alâ Resûlihi'l-Mustafâ. Ve 'alâ âlihi ve ashâbihi'l-mürşidîne ilâ sebîli'l-hüdâ. **Ve ba'd**, efâz-ı nâmdârân-ı müteahhirinden 'Aliyyü'bnü Sultân Muhammed el-Kârî radiyallâhu 'anhüme'l-Bârî cenâblarının **Na't-i Murassa'** ismiyle mevsûm ve muvakkâ', hüsn-i tertîb ve mehâsin-i zamm-ı terkîbleri mücennes ü müsecca' kelâm ile salât ve selâmı hâvî ve havâss-ı kesîre ve menâfi'-i vefîreyi vâfi na't-ı Peygamber'i 'alâ tarîki'l-icâz mertebe-i ilgâzda bâb-ı icâzda karîb olmağla meşâyih-i Nakşbendiyye'den merhûm ve mağfûrın leh Müstakîmzâde Sa'deddîn Süleymân Efendi [10^a İÜ] na't-i şerîf-i mezbûrun elfâzını ta'yîn ve me'ânîsini tebyîn için 'alâ tarîki'l-icâz bir şerh-i latîf vaz' ve imlâ edip lâkin isti'ârât ve mecâzâtını mufassalâta ve erbâbına ihâle etmekle bu ed'afü'l-verâ **İmâm-ı Şehryârî Edirnevî Mehmed Efendizâde Mustafâ** dahi isti'ârât ve mecâzâtını ta'rîf ve beyâna bikadri'l-vüs'î ve'l-imekân şevk u meyelândan nâşî hîdmet-i na't-i Seyyidü'l-kâinât ile istişfâ' ve keşf-i kınâ' muhaddere-i ma'ânî-i hafiyyesiyle intifâ' kasdiyle evvelen metn-i **Na't-i Murassa'**ı zikr ve tahrîr sâniyen şârih-i merhûmun şerh u beyân ettiği ma'ânîsini bi-'aynihâ tastîr ve îrâd, ba'dehu isti'ârât ve mecâzâtını munzam ve müzdâd edüp ebnâ-yı zamâna tuhfe-i 'âcizâne kılınmıştır.

[10^b İÜ] Metn-i Na't-i Şerîf-i 'Âlişân ez Hazret-i 'Alî Kârî

Allâhümme salli ve sellim 'alâ nûrike'l-a'lâ. Ve nevrîke'l-eğlâ. Seyyidi'l-âlemîn. Ve senedi'l-âlimîn. Rûhi'l-'ibâd. Ve revhi'l-ubbâd. Mürîdi külli

95 9^a-11^b arasındaki kısım sadece İstanbul Üniversitesi nüshasında mevcuttur.

mezîd. Ve mezîdi külli mürîd. Hayrî'l-ahyâr. Ve hıbrî'l-ahbâr.⁹⁶ Men 'azume halkuh. Ve uzzime hulukuh.⁹⁷ [11^a İÜ]⁹⁸ 'Ayni külli 'abîd. Ve ğayni külli 'anîd. Mazharı tecelliyâti'l-cenâni'l-'abdiyye. Ve muzhiri tehalliyâti'l-cinâni'l-'indiyye. 'İkdi'l-esrâr. Ve 'akdi'l-isrâr. Va'îdi külli takıyy. Ve va'îdi külli nakıyy. Ahmedi men hamid. Ve ahmedi men humid. Hâtemi'l-muhlasîn. Ve hâtimi'l-muhlûsîn. Min salâtike eclâhâ. Ve min sılâtike ahlâhâ.

[Müstakîmzâde Efendi:] Şerhu'n-Na'ti'l-Murassa'

[49^b T1; 333^b T2; 82^b T3; 251^b S; 1^b AE]⁹⁹

Bismillâhirrahmânirrahîm

Ahmedüke ve leke'llâhümme'l-hamdü mine'l-hamdi. Ve usallî bislî ve fer'î ve üsellimu¹⁰⁰ 'alâ eslemi'l-'ubbedi Ahmed. Ve 'alâ aslihî ve fer'ihî ve ashâbihî¹⁰¹ 'an külli ehad.¹⁰² Minhüm hasîmün eledd. 'Alâ sırâtin müstakîmin ehadd. Eser-i zâ **Na't-i Murassa'** (982 [/1574])¹⁰³ ismiyle mevsûm ve muvakkâ'bu on dört müsecca'ki bin on dört târihi Şevvâlinde¹⁰⁴ Mekke-i Mükerrreme'de rû-be-râh-ı bekâ olan Mevlânâ 'Aliyyü'l-Kârî İbn Muhammed el-Herevî merhûmun cem' ve tertîbi olup lâkin elfâz-ı cinâsiyyesinin birbirinden temyîzi sem'a mevkûf olduğu cihetden bu fakir, dest-i nefsinde esîr **Müstakîmzâde**-i şikeste-zamîr sânehullâhu'l-Kadîr fî tarîkati'l-ma'rifeti li-hakîkati's-şerî'ati min külli taksîr ile Mevlânâ-yı müşârûnileyh miyânında fakat dört vâsıta olmağla serhengân-ı Dîvân-ı Hümâyûn-ı Sultânî ve rûzbânân-ı 'unvân-ı Osmânî ocağında emîn ibn emîn mînû¹⁰⁵ mekîn Şeyhî Mehmed Ağazâde Şehrî Mehmed Ağa merhûmun tesvîk ve teşvîkiyle fakat elfâzını zabt ve ma'nâ-yı mefhûmisini silk-i beyâna pîrâye-i rabt edip ebhâs-ı 'ilmiyye ve mecâz u isti'âresini

96 "hıbrî'l-ahbâr" ibâresi "habrî'l-ahbâr" şeklinde kayıtlıdır.

97 hulukuh: hulkuh

98 Varağın başında "Na't-i Fahr-i Cihân tetimmesidir." serlevhası var, metnin akışını bozmamak için yukarıya yazmadık.

99 Müstakîmzâde şerhinin mukaddimesini olan bu kısım İÜ nüshasında bulunmamaktadır.

100 ve üsellimu: ve sellim (AE)

101 ve fer'ihî ve ashâbihî: ve fûrû'ihî ve ashâbihî ashâbih (AE)

102 S nüshasında "ashâbihî" kelimesi iki defa yazılmış.

103 [**Derkenâr, S nüshası**]: İsmi târîh-i cem'idir ki fevtinden 32 sene mukaddemdir. zâ Na't-i Murassa': za'n-Na't-i'l-Murassa' (T2, T3, S, AE). T1'de 982 tarihi yok.

104 Mart 1606.

105 T2 ve T3 nüshalarında kelimenin anlamı olan "cennet" satır arasına kaydedilmiş.

mufassalâta ihâle siyâkında güft-gû-yı nizâ'-ı lafziyy-i bî-tâilden sâde edâyî¹⁰⁶ murâd ile ifâde zeylinde şerhu's-salâti'l-bedî' (1177)¹⁰⁷ târihinin leyle-i 'îd-i adhâsında mahsûl-ı beyne'l-'ışâeyn kılınmışdı.¹⁰⁸ Lâkin takdîr-i sâik¹⁰⁹ tesvîdden tebyîz ve nakle çend rûz mâni' ve 'âyık olduğu esnâda bi-emrillâhi Te'âlâ 'azm-i beka eylemekle dûçâr-ı nazar-ı mütâla'ası olmak müyesser olmayıp [2^a AE] bu sebebden intifâ' eden ehl-i dilândan niyâz-mend-i mekke sebab-i sûrî olan Ağa-yı müşârünileyhin rûhın şâd ve bir du'â-yı 'âdî ile [334^a T2] yâd buyuralar. Zîrâ herkes bu hâlden müstağnî olmadığı i'lân ve tenbîhden müstağnîdir. Ebü'l-feth¹¹⁰ Büstî:

مَنْ سَرَّهُ زَمَنٌ سَاءَتْهُ أَرْمَانٌ¹¹¹ لَا تَحْسَبَنَّ سُورًا دَائِمًا أَبَدًا

[252^a S] Beyt:

Geldi vakt-i şürû'umuz şerhe

Rabbi yessir li-sadrinâ şerhe

[11^b İÜ] Şerh-i Ma'nâ-yı Fıkra-i Ülâ¹¹²

Allâhümme salli ve sellim 'alâ nûrike'l-a'lâ.

Allâhümme, "yâ Allâh" demek olup emmâret-i cem'iyet olan mîm müstecmi'-i cemî'-i sîfât olan ism-i Celâl'de¹¹³ nüh ü neved (99) nâme-hâ-yı

106 AE nüshasında bu kelime yok.

107 Milâdi: 10 Haziran 1764. "Şerhi's-salâti'l-bedî'" (شرح الصلاة البدیع) ibâresi Müstakimzâde'nin şerhinin yazıldığı tarihin ebced değeridir. Döneminde düşürdüğü tarihlerle adından söz ettiren Müstakimzâde kendi eserlerinin de çoğunun telif tarihlerini ebced ile vermiştir. (bk. Ahmet Yılmaz, "Müstakimzâde Süleyman Sâdeddin", *DİA*, XXXII, 114.)

108 kılınmışdı: kılınmışdır (T2, T3)

109 sâik: sâbık (AE)

110 Ebü'l-feth: li-Ebi'l-feth (AE)

111 Bu beyit Gazneliler döneminin edîplerinden olan Ebü'l-Feth Ali b. Muhammed (/Ahmed) b. el-Hüseyn el-Büstî'nin (ö. 403/1013) bazı kataloglarda *Unvânü'l-Hikem* ve *Unvânü'l-Hilm* olarak kayıtlı olan meşhûr *Kaside-i Nüniyye*'sinde bulunmaktadır. 63 beyitlik bu hikemî kaside birçok âlim ve edîp tarafından Arapça, Farsça, Türkçe olarak tercüme ve şerh edilmiştir. (Geniş bilgi için bk. M. Sadi Çöğenli, "Ebü'l-Feth el-Büstî ve Unvânü'l-Hikem Tercümesi", *Akademik Araştırmalar Dergisi*, I/2, 1999, s.121-131; Mehmet Atalay, "Ebü'l-Feth el-Büstî'nin Kaside-i Nüniyye'sinin Diyarbakırlı Saîd Paşa Tarafından Yapılan Türkçe Manzûm Tercümesi", *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, sayı: 27, 2005, s. 145-154. Saîd Paşa manzûmenin sadece ilk 45 beytini tercüme etmiştir.) Kasîdenin 53. beyti olan yukarıdaki beyit "Sevincin dâimî ve ebedî olacağını zannetme. Çünkü kimi biraz sevindirir de çoğu zaman onu üzer." mânâsına gelmektedir.

112 Bu başlıklandırmalar sadece İÜ'de bulunmaktadır.

113 Celâl'de: Celâl'dir (AE)

Rabb-ı Kerîm'in cem'iyet-i meâllerine dâll olması *Seyyid Yahyâ Virîd-i Şerîfi Şerhi'*nde¹¹⁴ bast u terkîm olunmuşdu.¹¹⁵ **Salli**, feth ve kesr ile emr olup¹¹⁶ du'â mevki'inde vâki' cevâb meczûm münâdâdır. '**Alâ nûrike**, nûn'un zammiyle ve cerr ile kâf-ı hitâba muttasıl. **el-A'lâ**, feth-i hemze ve sükûn-ı mühmele ile 'âlî¹¹⁷ [50^a T1] lafzının tafdîlidir ki fâdîlda efdal ta'bîri gibidir. Cerr takdîri¹¹⁸ ile nûrun sıfatıdır ki nûr-ı a'lâ ve eşref ve erfa' u efdal demek olur.¹¹⁹ **Mefhûm-ı fıkra-i latife**:¹²⁰ "Yâ Rabbi! Senin sûrî¹²¹ ve ma'nevî erfa' ve ekrem ve mahz-ı nûr-ı a'zam olan Habîbin¹²² üzerine [12^a İÜ] salât ü ta'zîm eyle!" demektir ki Sultân-ı Selâtîn-i Mürselîn hakkında salât husûsan min tarafî'l-Mevlâ ola. Ta'zîm ü şânına elyak ve sezâ tekrîm ma'nâsına olur. Sâir ma'nâlar taksîri îhâmıdan hâlî olmaz dediler. **İntehâ kelâmü'ş-şârih**.

Makâm-ı salâtda nûnun zammiyle kâf-ı hitâba muttasıl nûr cümle envâra şâmil nûr-ı mutlakdır. Lâkin mâ-kablinde salâta müte'allik "'alâ" kelimesinin medhûlü olup ve Zât-ı Bârî Te'âlâ'dan 'ibâret kâf-ı hitâba teşrîfi izâfet karînesiyle dahi ¹²³{أَوَّلُ مَا خَلَقَ اللَّهُ نُورِي} hadîs-i şerîfi te'yîdiyle ma'nâ-yı murâd nûr-ı Muhammedî'dir. Zikr-i mutlak irâde-i mukayyed tarîkiyle irâde olunur. **el-A'lâ**, vâf-ı mülâyim olmağla nûr-ı Muhammedî tavsîf olundu.

Şerh-i Ma'nâ-yı Fıkra-i Sâni

[12^b İÜ] Ve nevrike'l-eğlâ.

Ve nevrike, nûnun fethi ve bi't-tab' yine icrâ-yı cerr¹²⁴ ile kâf'a muzâf, şükûfe ma'nâsınadır. **el-Eğlâ**, feth-i hemze ve sükûn-ı mu'ceme ile i'râben mevzûn, sâbıkına mümâsil olup ma'nâsı ziyâde refi'ül-kıyme ve bahâlî demektir ki erhasın¹²⁵ mukâbilidir. **Mefhûm-ı fıkra**: Şükûfe-i mu'teber ve

114 Müstakimzâde'nin eserlerinden biri.

115 olunmuşdu: olmuşdu (İÜ)

Müstakimzâde'nin işâret ettiği yer için bk. a.mlf., *Şerh-i Evrâd-ı Seyyid Yahyâ*, Süleymâniye Kütüphânesi, Hacı Mahmud Efendi Blm., nr. 4047, vr. 53^a-53^b.

116 olup: olur (T2)

117 'âlî: 'alâ (T2)

118 takdîri: takrîri (T2)

119 İÜ nüshasında "ve eşref" yok.

120 İÜ nüshasında "latife" kelimesi yok.

121 Bu kelime T2 ve T3 nüshalarında yok.

122 Habîbin: Habîbinin (İÜ)

123 "İlk yaratılan şey nûrumdur." mânâsına gelen hadîs. Kaynak için yk. bk. 25. dipnot.

124 "cerr" kelimesi T2 nüshasında yok.

125 erhas: rahîs (T2, T3, S, İÜ, AE)

makbûl demek olur ki isti'âre vardır. [2^b AE] **Beýt:**

Ey şâh-ı enbiyâ sen o hikmet-şi'ârsın
Âhir zamâna bir gül-i evvel-bahârsın ¹²⁶

İntehâ kelâmü'ş-şârih.

Nûnun fethiyle **nevr** şükûfe ma'nâsında mevrîd-i salât olan nûr-ı Muhammedî üzerine 'atf olundukda mutlak şükûfe ma'nâsını irâdeden makâm-ı salât ü selâm sârif olmağla zikr-i mutlak irâde-i mukayyed kâ'idesiyle mutlak şükûfeye dâl olan nûr-ı mezkûrdan mebde-i [13^a İÜ] esmâr olan nûr-ı mukayyed murâddır. Ve bu ma'nâ-yı mecâzî irâdesiyle ma'nâ-yı murâd istifâ olunmadığından 'alâka-i teşbîh ile isti'âre tarîki irâdesi-çün mebde-i mahlûk olan nûr-ı Muhammedî mebde-i esmâr olan ezhâra teşbîh olundu. Müşebbehün bih olan nûr-ı mukayyed zikriyle nûr-ı Muhammedî murâddır. Bu takrîr-i meşrûh üzere tasvîr-i ma'nâ 'âlem-i hisde şecere-i vücûd ağsânında mebde-i vürûd olan nûr-ı Muhammedî tekevvin-i mükevvenât mazharı ve menşei olmağla ¹²⁷{لَوْلَاكَ لَمَا خَلَقْتُ الْأَفْلاكَ} mevrîdidür. Ve mebde-i esmâr nûr-ı mukayyed nûr-ı Muhammedî için müşebbehün bih olduğundan 'alâ tarîki't-terşîh **el-eğlâ** ile tavsîf olundu ki mu'teber ve makbûl, refi'u'l-kıyme demektir. Pes cesed menzili mükevvenâta rûh menzili olan nûr-ı Muhammedî menşe-i hayât olmağla rûh ile cesed beynini cem' mertebesi olup [13^b İÜ] müşebbehün bihde i'tibâr olunan vâf-ı mülâyim müşebbeh olan nûr-ı Muhammedî'de dahi i'tibâr olduğundan şek yokdur ki nûr-ı Muhammedî mu'teber ve makbûl refi'u'l-kıymedür. **Hâsıl-ı ma'nâ:** "Yâ Rabbi! Senin tecelliyât-ı 'âliyâtından zuhûr eden mümkinâtın eccl ü eşrefi ve erfa' u ekremi ve mahz-ı nûr-ı a'zâmın menşe' ve mebde'-i mahlûkun olan nûr-ı Muhammedî üzerine şân-ı 'âlisine lâyük ta'zîmin ile dünyâda ve 'ukbâda sen ta'zîm eyle!" demektir.

Şerh-i Ma'nâ-yı Fıkra-i Sâlis

Seyyidi'l-'âlemîn.

Seyyid, [83^a T3] keyyis vezninde celil ve şerîf ma'nâsına ve lafzı mecrûr **el-'âlemîn** kelimesine muzâfdır. O dahi cem'dür. Müfredi olan 'âlem feth-i lâm ile vahdâniyyet-i Hak Te'âlâ'nın ma'lûmiyyetine vesîle olan mâsivâdır. **Mefhûm ve meâl:** Mâsivâ ki mahlûkâtdır. Anın cümlesinin eccl ve eşrefi

126 Edirneli Kâmi Efendi Çelebî, *Divân* (haz. Gülgün Erişen Yazıcı), Ankara ty., s. 52. (<http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/10619,kamipdf.pdf?0>). [Erişim: 23.05.2016]

127 "(Ey Muhammed!) Sen olmasaydın âlemleri yaratmazdım!" mânâsına gelen bu kudsi hadis için bk. Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ*, II, 164 (hadis nr. 2123).

demek olur. **İntehâ kelâmü’ş-şârih.**

[14^a İÜ] Şârih-i müşârünileyhin ‘âlem feth-i lâm ile vahdâniyyet-i Hak Te‘âlâ’nın ma‘lûmiyyetine vesîle olan mâsivâdır demek ile murâdları eserden müessire intikâl tarikiyle olan tarîk-i istidlâli iş‘ardır ki ‘âlemin bir hâlden bir hâle tağayyür ve hudûsunda bir müessir-i hakikî vardır de-yüp ol müessir-i vâhid-i lâ yezâl olan Bârî Te‘âlâ olduğun isbât için i‘mâl-i fikr eden kimesne medâr-ı teklîf olan ‘aklını **mâ hulike lehu**’sına sarf etmiş olur. Dahi ‘âlem ta‘bîri cem‘-i mahlûkâta şâmil iken ecnâs ve envâ‘-ı mükevvenât i‘tibâriyle cem‘ kılındı. Dahi tarîk-i istidlâl zevîl-‘ilm şâni olmağla zevîl-‘ilme mahsûs olan sîğâ-i cem‘ bi-tarîki’t-tağlîb ihtiyâr olundu. Anıncün ‘avâlim cem‘iyle ta‘birden ‘udûl olundu.

Şerh-i Elfâz-ı Fıkra-i Râbi‘

[14^b İÜ] **Ve senedi’l-‘âlimîn.**

Ve senedi, sîn ve nûnun fethalarıyla¹²⁸ müstened ya‘nî [334^b T2] mahall-i istinâd demektir. **el-‘Âlimîn** dahi muzâfun ileyhdır. Kesr-i lâm ile ‘ulemâ demektir ki cem‘-i sâlimdir. Müfredi ‘âlim gelüp¹²⁹ murâd ‘ulemâ ve evliyâ-yı âgâh ve asfiyâ¹³⁰ ve ‘urefâ billâh olanlardır ki cümlesinün mesned ü zahîri ve me‘men-i dilh‘âh-ı cedîri demek olur. **İntehâ kelâmü’ş-şârih.**

Şârih-i müşârünileyhin **sened** müstened ma‘nâsına mahall-i istinâd demektir deyu beyânları me‘haz-i iştikâk olan sened lafzının ism-i mekân müştakda isti‘mâli mecâz-ı mürsel tarîki olduğuna mâ bihi’l-işâredir.

Şerh-i Elfâz-ı Fıkra-i Hâmis

Rûhi’l-‘ibâd.

Rûhi, zamm ile cân [252^b S] demektir. **el-‘İbâd**, kesr-i ‘ayn ile ‘abdin cem‘idir. İkisi dahi cer iledir.¹³¹ **Mefhûm-ı sec‘**: Cümle bendegân-ı Ma‘bûd Te‘âlâ’nın vesîle-i mevcûdiyyetleri ve mâdde-i hayâtları demektir ki¹³² demişler [15^a İÜ] **Beit:**

Şefâ‘at isteriz zenb-i vücûda¹³³

128 fethalarıyla: fethleriyle (İÜ)

129 gelüp: olup (S)

130 asfiyâ: asfâ (T3)

131 iledir: ile (T2, T3)

132 demektir ki: demektir (AE)

133 isteriz: ister (T2, T3)

Eyâ cân-ı cihân rûh-ı müzekkâ¹³⁴

İntehâ kelâmü'ş-şârih.

Mefhûm-ı sec' 'unvânıyla şârihin verdiği ma'nâ ki "cümle bendegân-ı Ma'bûd Te'âlâ'nın vesîle-i mevcûdiyyetleri ve mâdde-i hayâtları" ta'biri sec'-i mezkûr teşbîhe mübtenî olmağla isti'âre tarîkine mâ bihi'l-işâredür. Zîrâ mebde-i vücûd-ı kâinât olan nûr-ı Muhammedî mebde-i hayât-ı cism olan rûha teşbîh olundu. Müşebbehün bihe delâlet eden rûh zikriyle mebde-i vücûd-ı kâinât olan nûr-ı Muhammedî murâddır ki isti'âre-i mu-sarraha tarîkidir.

Şerh-i Elfâz-ı Fıkra-i Sâdis

Ve revhi'l-'ubbâd.

Ve revhi, feth ile râhat ma'nâsınadır. **el-'Ubbâd**, zamme ve şedde ile 'âbid lafzının mükesser cem'idir. İkişi dahi mecrûrlardır. **Meâl-i fıkra**: Ehl-i zühd ve 'ibâdetin [15^b İÜ] dünyâda behişt-i mu'accel olan lezzât-ı 'ibâdât ile ve 'ukbâda¹³⁵ cennet-i müeccel¹³⁶ olan semerât-ı sâlihât ile 'ayn-ı râhat ve safâları demektir. **İntehâ kelâmü'ş-şârih**.

Şârih-i müşârünileyhin meâl-i fıkra takrîrinde 'ukbâda 'ayn-ı râhat ve safâları semerât-ı sâlihâtdan müsebbeb olduğun iş'ârlarıyla 'ubbâda da hazf-ı muzâf olduğun imâ ederler. Zîrâ hazf-ı muzâf takdîriyle ma'nâ "ve sebebi râhati'z-zühhâdi ve'l-'ubbâd bi-i'âneti't-takve'iletî hiye hayrû'z-zâd" demektir ki¹³⁷ bu tefsîr üzere ¹³⁸{فَأَمَّا إِنْ كَانَ مِنَ الْمُقْرَبِينَ، فَرَوْحٌ وَرَيْحَانٌ وَجَنَّتْ} nazm-ı kerîmine işâret olunur. Belki ba'zı 'ârifin tevcîhi üzere ¹³⁹{وَلِمَنْ} nazm-ı şerîfine dahi işâret olunur ki lezzet-i murâkabe ma'a'l-Mevlâ cennet-i mu'accele fi'd-dünyâdır. Dahi makâm-ı ûlûda [16^a İÜ] lezzet-i müşâhede cennet-i müeccele fi'l-'ukbâdır deyu tevcîh etdiler. Ya'nî ehl-i cennet ni'metlerine müşâbih ni'met yokdur. İllâ halâvet-i tâ'at ve münâcât vardır ki ol halâvet lezzet-i cennetdendir. Cenâb-ı Rabb-ı Kerîm dünyâ-yı fânîde anı kerem ü lutfıyla ehl-i tâ'at ve murâkabeye izâka eder.

134 rûh-ı: revki (AE)

135 'ukbâda: 'ubbâda (AE)

136 cennet-i müeccel: cennet (T2, T3)

137 Burada Bakara Süresi'nin (2) 197. âyetindeki {وَتَزُودُوا فَإِنَّ خَيْرَ الزَّادِ التَّقْوَى} kısma işâret edilmektedir. İlgili yerin meali şöyledir: "Azık edinin. Bilin ki azığın en hayırlısı takvâdır."

138 "Fakat (ölen kişi) Allah'a yakın kılınmışlardan ise, ona rahatlık, güzel rızık ve naîm cenneti vardır." (el-Vâkı'a 56/88-89)

139 "Rabbinin makamından korkan kimseye iki cennet vardır." (Rahmân 55/46)

Mefhûm-ı sūhan: “Ehl-i zühd ve ‘ibâdetin dünyâda behişt-i mu‘accel olan lezzet-i ‘ibâdât ile ‘ukbâda cennet-i müeccel olan semerât-ı sâlihât ile ‘ayn-ı râhat ve safâlarına sebep-i mebde-i mahlûkun olan nûr-ı Muhammedî üzerine şân-ı ‘âlisine lâyük ta‘zîmin ile dünyâda ve ‘ukbâda yâ Rabbi sen ta‘zîm eyle!” demektir.

Şerh-i Elfâz-ı Fıkra-i Sâbi‘

Mürîdi külli mezîd.

Mürîdi, zamm-ıla ve¹⁴⁰ râ-yı mühmele ile sâhib-i irâde demektir. **Kül-li mezîd**, fethle ve zâ-yı menkûta ile¹⁴¹ ziyâde ma’nâsına [16^b İÜ] masdardır ki ¹⁴²{وَزِيَادَةٌ} أَحْسَنُوا الْحُسْنَى kerîmesinden muktebesdir. Üçü dahi mecrûrdur.¹⁴³ **Mefhûm-ı sūhan:** Erbâb-ı [3^a AE] sa‘âdet ve ashâb-ı siyâdete¹⁴⁴ mev‘ûd olan cemî‘-i merâtib-i zâideyi ümmeti hakkında muhasıl ve câlib demek olur ki ¹⁴⁵{وَلَسَوْفَ يُعْطِيكَ رَبُّكَ فَتَرْضَى} kerîmesinin mütekeffil olduğu recâyı¹⁴⁶ işrâb eder.

Şerh-i Elfâz-ı Fıkra-i Sâmin

Ve mezîdi külli mürîd.

Fıkra-i sâbikanın kelimeleri becâyış oldukda bir ma’nâ-yı diğer dahi hâsıl olur ki ‘aks-i kazıyye ile netîce-i murâd ehl-i [50^b T1] irâdede¹⁴⁷ dahi¹⁴⁸ bâ‘is-i ziyâde demek olur. İrâbları ke’l-evveldir. **İntehâ kelâmü’ş-şârih.**

Şârihin “ehl-i irâdede bâ‘is-i ziyâde” kavli hazf-ı muzâf-ı mukaddere mâ bihi’l-işâredir. Takdîr-i muzâf ile ve sebebi’z-ziyâde li-ehl’l-irâde demektir ki **hâsıl-ı ma’nâ** “Merâtib-i zâideyi irâde [17^a İÜ] eden erbâb-ı sa‘âdet ve ashâb-ı siyâdet için bâ‘is-i ziyâde olan Fahr-ı kâinât ki mebde-i mahlûkundur. Ol mebde-i mahlûk olan nûr-ı Muhammedî üzerine salât ve envâ‘-ı ta‘zîm-i dünyevî ve uhrevî ile yâ Rabbi sen ta‘zîm eyle!” demektir.

140 zamm-ıla ve: zamme ve (İÜ)

141 İÜ nüshasında “menkûta” kelimesi yok.

142 “Güzel davrananlara dâimâ daha iyisi ve üstünü verilir.” (Yûnus 10/26) {وَلَسَوْفَ يُعْطِيكَ رَبُّكَ فَتَرْضَى} ibâresi T1 ve İÜ dışındaki nüshalarda {وَلَسَوْفَ يُعْطِيكَ رَبُّكَ فَتَرْضَى} şeklinde yazılmıştır.

143 mecrûrdur: mecrûrlardır (T2, T3)

144 siyâdete: siyâdet (AE)

145 “Rabbin sana verecek ve sen râzî olacaksın.” (Duhâ 93/5)

146 recâyı: ricâli (AE)

147 irâdede: irâde (T2, T3)

148 İÜ nüshasında “dahi” yok.

Ve bu fıkranın medlûlüne ¹⁴⁹{قُلْ إِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّونَ اللَّهَ فَاتَّبِعُونِي يُحْبِبْكُمُ اللَّهُ} nazm-ı şerifiyle işâret olunur ki Hak Te'âlâ Hazretleri'nin 'abdine muhabbeti 'Aleyhisselâm Hazretleri'ne mütâba'ati mikdârı üzredir.

Şerh-i Elfâz-ı Fıkra-i Tâsi'

Hayri'l-ahyâr. Feth-i mü'ceme ile **hayr** şerrin zıddıdır. Ma'nâ-yı tafdil murâd olunmağla havâss-ı lâzime-i selâsesinden izâfet ile isti'mâl olundu. Ve **ahyâr**, evvelinin¹⁵⁰ fethi ile cem'dir. Müfredi heyyin vezninde olan hayyirdir ki kesr-i tahtiye-i müşeddede iledir ve mecrûlardır.¹⁵¹ **Hulâsa-i sühan:** Evleviyet tarikiyle hayrû'l-beriyeye demek olur. Ya'nî hayrda [17^b İÜ] eh-i kemâl olanların akdemi olan kimesne sâir mâ-dûn üzere mufaddal olmakbi't-tarîki'l-evlâdır.¹⁵²

Şerh-i Elfâz-ı Fıkra-i Âşir

Ve hibri'l-ahbâr.

Kesr-i mühmele veyâhûd fethle ve sükûn-ı muvahhide ile 'âlim ma'nâsınadır. Ehl-i luğat kesri tercîh edip¹⁵³ ehl-i hadîs fethi [335^a T2] fasihdür demişlerdir ki *Mecelletü'n-nisâb*'da¹⁵⁴ tenkih olunmuştur.¹⁵⁵ Ba'zılar dediler ki maktûbı olduğu¹⁵⁶ bahr ma'nâsınadır ki mütebahhir demektir. Cem'i kendi muzâf olduğu **ahbâr** kelimesidir. Feth-i hemze iledir.

Netîce-i meâl: Efdalü'l-fudalâ demek olur. Fıkra-i mütekaddime-i¹⁵⁷ mücânisesiyle tebdil ü kalb¹⁵⁸ veyâ tashîf ile **hayri'l-ahbâr ve hibri'l-ahyâr** [253^a S] denürse yine ma'nîdârdır.¹⁵⁹ "İşte bu evsâf-ı belîğa ile mevsûf ve

149 "De ki: Allah'ı seviyorsanız bana uyun ki Allah da sizi sevsin." (Âl-i İmrân 3/31)

150 evvelinin: evvelin (İÜ)

151 mecrûlardır: mecrûrlar (T2, T3)

152 bi't-tarîk: bi-tarîk (T2, T3, AE) Bu cümle İÜ dışındaki nüshalarda derkenâr olarak mevcuttur.

153 tercîh edip: tercîh ve (T1, T2, T3, S, AE)

154 Müstakimzâde'nin bazı Türk-İslâm meşhurlarınının kısa hâl tercümelerine dair yazdığı Arapça biyografi eseridir. (Eser hakkında teferruatlı bilgi için bk. Ahmet Yılmaz, *Müstakimzâde Süleyman Sa'deddin: Hayatı, Eserleri ve Mecelletü'n-nisâbı*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 1991, s. 170-252.

155 Müstakimzâde'nin işâret ettiği yer için bk. a.mlf., *Mecelletü'n-nisâb fi'n-nisebi ve'l-künâ ve'l-elkâb*, Süleymâniye Kütüphânesi, Hâlet Efendi Blm., no: 628, vr. 180^a.

156 olduğu olan (İÜ); "maktûbı olduğu" ibâresi T2 ve T3 nüshalarında, "maktûbı olduğu bahr ma'nâsınadır ki mütebahhir demektir." kısmı AE nüshasında yok.

157 mütekaddime-i: mukaddime-i (AE)

158 tebdil ü kalb: tebdil ü yâ kalb (İÜ)

159 ma'nîdârdır: ma'nîdâdır (AE)

men'ût olan zât-ı mühezzebü's-sifâta sen yâ Rabbi salât ü ta'zîm ve tekrîm eyle!" demektir. **İntehâ kelâmü'ş-şârih.**

Fıkra-i mütekaddime-i mücânisesiyle tebdîl [18^a İÜ] ya'nî hayrû'l-ahyâr ki fıkra-i mütekaddimenün 'aynıdır. Anun bedelinde hayrû'l-ahbâr denürse mütebahhir fi'l-'ilm olanların hayırlısı demek olur. Yâhûd fıkra-i müteahhirenin muzâfün ileyhi ahbâr bedelinde hibrû'l-ahyâr denürse ehl-i hayrın a'lemi demek olur. Be-her-hâl ma'nîdâr olduğu zâhirdir.

Fıkra-i On Birincinin Şerhi:

Men 'azume halkuh.

Men feth ile,¹⁶⁰ **'azume**, feth ve zamm ile hasune bâbından mâzîdir. **Halkuh**, feth ve sükûn-ı lâm ile merfû' fâ'ildir. Ve mevsûlün zamîrine muzâfdır. **Netîce-i kelâm**, hilkaî şeref ve kerâmet ve 'azametli demektir ki i'râbda cümle-i mevsûle cerr mahalli ile nûr-ı mecrûre sıfat veyâ bedel olur.¹⁶¹ **İntehâ kelâmü'ş-şârih.**

Cümle-i mevsûle nûr-ı mecrûre sıfat olduğunda evveli olan cümle-i mevsûle mübtedâ-yı mahzûfun haberi olup mübtedâ haberiyle cümlesi cerr mahalli ile mecrûr nûr-ı mecrûre sıfat olur ki bu sûretde cümle-i mevsûle [18^b İÜ] mahalli merfû' mübtedâ-yı mahzûfun haberidir. Takdîr-i kelâm "hüve men 'azume halkuh" demektir. Mübtedâ takdîr olunan zamîr mevsûfa râcî'dir. Eger cümle-i mevsûle nûr-ı mecrûrdan bedel olursa bedel-i 'ayn derler. Bu makâmda bedel ve mübeddel minh ikisi de maksûddur. Lâkin mübeddel minh bedele taviye kabîlinden olmağla mübeddel minh olan nûrun maksûd olmaması suâli vârid olur. Teemmül oluna.

Fıkra-i On İkincinin Şerhi:

Ve 'uzzime hulukuh.

Ve 'uzzime, zamm ve kesr-i müşeddede ile bâb-ı ta'zîmden [3^b AE] mâzî-i ğayr-ı ma'lûm olup **hulukuhu** üç [83^b T3] zamme ve ref' ile nâib-i fâ'ildir. Bu fıkra ¹⁶²{إِنَّكَ لَعَلَىٰ خُلُقِي عَظِيمٌ} kerîmesinden muktebesdir ki hûy ve hisâlî mu'azzam demek olur.¹⁶³ Zamîr-i muzâfün ileyh yine merci-i sâbıkına lâhıkdır.¹⁶⁴ **İntehâ kelâmü'ş-şârih.**

160 İÜ'de "feth ile" kısmı yok.

161 "bedel" kelimesi T2'de "yedâr" olarak şekilde yazılmış.

162 "Şüphesiz sen büyük bir ahlâka sâhipsins." (el-Kalem 68/4)

163 olur: olur ki (İÜ)

164 lâhıkdır: lâhık olur. (İÜ)

Fıkra-i sâbika medlûlünden murâd sıfat anunla kâim olan mevsûf olup bu fıkranın medlûlü hÿu hısâl ki mevsûfda [19^a İÜ] kâim sıfat kabîlinden olmağla fıkra-i sâbika bu fıkra üzerine tekaddüm olundu. Lâkin **huluk** lafzını zamm-ı lâma kasır kusurdur. Zirâ lâmin sükûnu dahi câiz, belki **hulukun** lâmina bu makâmda muvâfakat ile dahi a'zebdir.

Fıkra-i On Üçüncünün Şerhi:

'Ayni külli 'abîd.¹⁶⁵

Üçü dahi mecrûrdur. 'Abîd, sa'îd vezninde hürün zıddı olan bende ma'nâsına 'abdin cem'idir ki yigirmiden ziyâde vezn üzre¹⁶⁶ cem'i vardır ve biri bâlâda ifâde¹⁶⁷ olunmuşdu. Hak Te'âlâ'ya nisbetle bende ve âzâd bi'l-cümle 'abd-i¹⁶⁸ Rabb-ı cevâd olması müsellemdir. **Mefhûm-ı kelâm**, cümle bendegân Hudâ Te'âlâ'nın dîdeleri ve belki dîdelerinin nûrı demek zikr-i mahal irâde-i hâl tarîkiyle¹⁶⁹ mümkün olur. **Beit:**

Ey 'ayn-ı şefâ'at iki 'âlemde n'olaydı

Ol yer ki basardun gözümün nûrı olaydı

[19^b İÜ] İntehâ kelâmü'ş-şârih.

Küll kelimesi nekreye muzâf oldukda ihâta-i efrâd murâd olduğundan Hak Te'âlâ'ya nisbetle "bende ve âzâd" kavliyle şârih **küll** kelimesinden müstefâd olan 'umûm ve şümülû izâh eyledi. Ve mefhûm-ı kelâm tasvirinde "bendegân Hudâ Te'âlâ'nın dîdeleri" ta'bîriyle iktifâ etmeyüp "belki dîdelerinin nûrı" demek zikr-i mahal irâde-i hâl tarîkiyle ma'nâ-yı âher mümkün olduğun iş'âr eyledi. Lâkin zikr-i mahal irâde-i hâl tarîkiyle irâde olunan ma'nâ hazf-ı muzâf tarîkiyle dahi mümkündür ki Şeyh-i Câmî şerhinde 'ayni külli 'abîd' ibâresini "Ey, nûri 'ayni'l-'ibâd ve sürûri fuâdi'l-'ubbâd." ile tefsîr eyledi. "Ve sürûri fuâdi'l-'ubbâd" 'atf-ı tefsîre haml olunursa nûr-ı 'ayn sürûr-ı fuâda sebep olduğundan zikr-i sebep irâde-i müsebbeb mecâz-ı mürsel tarîkine dahi îmâ olur ki "el-mukadderu ke'l-melfûz" hükmünde nûr-ı 'ayn zikriyle sürûr-ı fuâd-ı [20^a İÜ] 'ubbâd olan nûr-ı Muhammedî murâddır. **Mefhûm-ı sühan**, "Yâ Rabbi! Cümle bendegânın dîdeleri nûrı ve kalbleri sürûri Fahr-ı Kâinât ki mebde-i

165 "abîd" T2'de sehven "anîd" olarak yazılmış.

166 İÜ nüshasında "vezn üzre" kelimeleri yok.

167 ifâde: beyân (İÜ)

168 'abd-i: 'ind-i (T2)

169 zikr-i mahal irâde-i hâl tarîkiyle: zikr-i mahal tarîkiyle (T1, T2, T3, S, AE)

mahlûkundur. Ol mebde-i mahlûk nûr-ı Muhammedî üzerine şân-ı ‘âlisine lâyıık ta‘zîm ile dünyâda ve ‘ukbâda sen ta‘zîm eyle!” demekdir.

Fıkra-i Râbî ‘Aşer Şerhi

Ve ğayni külli ‘anîd.

Bunlar dahi mecrûrlardır ki¹⁷⁰ mâ sebakın musahhaflarıdır. Ğayn menkûta; ğitâ ve sehâb ve ğubâr ve hicâbdır. ‘Anîd, ‘ânîd ve mu‘ânîd demektir ki mefhûmu¹⁷¹ her ‘inâdkârın hicâbı ve mâni‘-i vuslat-ı Rabbü’l-erbâbı demek olur ki beni vâsita kılmayıp vâsıl-ı Hak Te‘âlâ olmak murâd edince ben anı destimle [335^b T2] def‘ ve hacb eyledikte tâ fûtâde-i nîrân oldu deyu¹⁷² İbn Sînâ hakkında Mecid Bağdâdî rü‘yâsında Hazret-i Risâlet ‘aleyhi‘t-tahiyyeden rivâyet eylediği vâkı‘aya işâret olur.¹⁷³ [20^b İÜ] Zirâ bahreyn-i hudûs u kıdem ve kavseyn-i vücûd u ‘adem ya‘nî nâsût ile lâhût ‘âlemleri miyânında berzah-i ecma‘iyyet-i kübrâ ve vâsita-i etemmiyet-i ‘uzmâ olduğu bî-merâdır ki **Mısrâ‘**: {لَوْلَاكَ لَمَّا خَلَقْتُ الْأَفْلَاكَ}¹⁷⁴ emsâli kazıyyât ‘illet-i ğâiyye-i kevn ü mükevvenât olduğun isbât eder. Li‘ş-Şeyh eş-Şemsü’l-Bekrî: [4^a AE]

آتَاهُ مِنْ غَيْرِكَ لَا يَدْخُلُ¹⁷⁵

فَأَنْتَ بَابُ اللَّهِ أَيُّ امْرِئٍ

170 mecrûrlardır ki: mecrûrlardır (İÜ)

171 İÜ nüshasında bu kelime yok.

172 T2 ve T3 nüshalarında “deyu” yok.

173 [Derkenâr, Müstakimzâde:] Bu rü‘yâyı Molla Câmî *Nefehât*’da yazar. (İÜ ve AE nüshalarında bu cümle yok. S nüshasında ise “Monla Câmî” ibâresi yok.) *Nefahâtü’l-Üns*’de anlatıldığına göre, Kübreviyye tarikâtı şeyhlerinden Mecdüddin Bağdâdî (ö. 616/1219?) rüyâsında Peygamberimizi görür. Ve ona “Mâ tekülü fi hakkı İbn Sînâ?: İbn Sînâ hakkında ne söylersin?” diye sorar. Peygamberimiz de şöyle buyurur: “Hüve reculün erâde en yasile ilallâhi Te‘âlâ bilâ vâsıtatî. Fehacebtuhü bi-yedî hâkezâ, fesakata fi‘n-nâr. : O, Allah‘a beni vâsita kılmadan ulaşmaya çalışan bir adamdır. Onu elimle elimle şöyle engelledim. Ateşe düştü.” bk. Abdurrahmân Câmî, *Nefehâtü’l-Üns min Hadarâti‘l-Kuds* (tsh. Mehdi Tevhîdî Pür), Tahran 1337, s. 427.

174 “(Ey Muhammed!) Sen olmasaydın âlemleri yaratmazdım!” mânâsına gelen bu kudsi hadisin kaynağı için bk. 125. dipnot

175 Mânâsı: “Yâ Muhammed sen Allah‘ın kapısıdır. Senden başka kapılardan O‘na gelmek isteyenler (cennete) giremeyecek.” Ebü‘l-Mekârim nâmıyla meşhûr olan Muhammed Bekrî’nin tam adı Şemsüddîn Muhammed b. Ebi‘l-Hasen Muhammed el-Bekrî es-Siddîki el-Eş‘arî‘dir. Şâzelîyye‘nin Vefâiyye kolunun Bekriyye şubesinin kurucusu olup Mısırlı‘dır. 930-994/ 1523-1586 yılları arasında yaşayan ve şöhreti Kuzey Afrika, Hicâz, Suriye, Anadolu başta olmak üzere dünyanın çeşitli bölgelerine yayılan bu büyük mutasavvıfın *Tercümânü’l-esrâr* adlı bir divânı ve tasavvufi risâleleri bulunmaktadır. Hayatı hakkında bilgi için bk. Yakup Çiçek, “Bekrî, Ebü‘l-Mekârim”, *DİA*, İstanbul 1992, V, 366-367. Beyit

İntehâ kelâmü'ş-şârih.

İmdî, rivâyet olunan vâkı'ada def' ve hacbin vukû'i her 'inâd-kârın Nebî 'aleyhi's-selâm mâni'-i vuslat-ı Rabbü'l-erbâbı olduğu **ğayni külli 'anîd** 'ibâresinden isti'âre tarîkiyle istihrâc olunur ki Nebî 'aleyhi's-selâmı vâsita kılmayup mütâba'atdan ibâ eden ehl-i 'inâdın Hakk'a vusûlüne Nebî 'aleyhi's-selâm mâni' olmağla mâni'iyette Nebî 'aleyhi's-selâm ziyâ-yı şems zuhûrına mâni' olan sehâba teşbîh olundu. Müşebbehün bihe dâl olan [21^a İÜ] **ğayn** zikriyle her 'inâd-kârın Hakk'a vusûlüne mâni' olan Nebî 'aleyhi's-selâm murâd olundu ki mebd-i mahlûkdur. "Ol mebd-i mahlûk nûr-ı Muhammedî üzerine yâ Rabbi salât ü ta'zîm eyle!" demektir.

Fıkra-i Hâmis 'Aşer Şerhi

[51^a T1, 253^b S] **Mazharı tecelliyâti'l-cenâni'l-'abdiyye.**

Mazharı, feth ile mahall-i zuhûr; **tecelliyât**, cîm ile cem'dir. Müfredi olan tecellî zuhûr ve bürûz ma'nâsına muzâfun ileyhdır. **el-Cenân**, feth-i cîm ile kalb ma'nâsınadır ki mestûriyyeti¹⁷⁶ sebep-i tesmiyedir. Bu dahi muzâfun ileyhdır.¹⁷⁷ **el-'Abdiyye**, feth ile 'abd-i bende demektir. Cerr ile tecelliyâta sıfat-ı nisbiyyedir. **Hulâsa-i kelâm**, ashâb-ı kulûb olan 'ibâdın fuâdına¹⁷⁸ lâyhâ olan zuhûrât-ı ğaybiyye-i Rabbâniyye'nin mir'âtı ve mahall-i bürûzâtıdır ki vâsita-i Rahmâniyye ve mazhar-ı tâm olmağla vâridât-ı İlâhiyye evvelâ mir'ât-ı Zât-ı Habîb'de cilveger ü nümâyân olup¹⁷⁹ sâir lâyık [21^b İÜ] u şâyân olan ehl-i dilânın sîneleri bi't-tab' bi-tarîki'l-in'ikâs mevrid ü mazhar olur.¹⁸⁰ İşte bendegânın bu kerâmâtına vâsita-i husûl demektir. Her biri meksûrlardır. **İntehâ kelâmü'ş-şârih.**

Şeyh-i Câmi' "**mazharı tecelliyâti'l-cenâni'l-'abdiyye**" 'ibâresini "Ey, mahalli zuhûri't-tecelliyâti'l-vârideti 'ale'l-kulûbi'l-muhtassati bi'l-izâfeti'l-'abdiyye. el-Müşîrü ileyhâ kavluhu Te'âlâ¹⁸¹{سُبْحَانَ الَّذِي أَسْرَى بِعَبْدِهِ} ile tefsîr eyledi. Ya'nî 'abdiyyet izâfetine tahsis-i kesb eyleyen 'ibâdın

için bk. Muhammed Bekrî, *Tercümânü'l-esrâr*, Leipzig Üniversitesi Kütüphanesi (Almanya) Yazmaları, no: 573, vr. 139b; Muhammed Emîn b. Fazlullah b. Muhibbillah ed-Dımaşkı Muhibbî, *Hulâsatü'l-Eser fi a'yâni'l-karni'l-hâdi 'aşer*, Beyrut ts., II, 410.

176 mestûriyyeti: mestûriyyetini (T2)

177 Bu cümle İÜ nüshasında yok.

178 'ibâdın fuâdına: 'ibâdına (T1)

179 T1 nüshasında "olup" kelimesi yok.

180 "olur" kelimesi İÜ nüshası hâricindeki nüshalarda "olup" şeklinde.

181 "... kulunu bir gece (Mescid-i Harâm'dan Mescid-i Aksâ'ya) götüren Allah'ın şanı yücedir." (İsrâ 17/1)

kulûbuna zuhûr eden tecelliyât-ı İlâhiyye'nin zuhûruna mahall olan Fahrü'l-mürselîn ki mebde-i mahlûkdur. "Yâ Rabbi ol nûr-ı Muhammedî üzerine salât ü ta'zîm eyle!" demekdir. Lâkin bu makâmda 'abdiyyet izâfetiyle murâd-ı Hazret-i Bârî Te'âlâ "abdim" deyu kendi zât-ı 'aliyyesinden kinâye olan zamîre teşrîf-i izâfet ile nisbet buyurduğu kavldir ki {سُبْحَانَ الَّذِي أَسْرَىٰ بِرَبِّهِ لَيْلًا} nazm-ı kerîminde [22^a İÜ] zât-ı 'aliyyesinden kinâye zamîre izâfet eyleyüp dergâh-ı ulûhiyyetinde 'ubûdiyyeti makbûl olduğunu beyân için "abd" 'unvânıyla zikre tahsîs buyurdu ki sâir 'ibâdın kulûbuna zuhûr eden ilhâm-ı Rabbânî kerâmâtına vâsıta-i husûldür. Binâen'aleyh vâridât-ı İlâhiyye evvelâ mir'ât-ı Zât-ı Habîb'de cilveger ü nümâyân olup sâir lâyük u şâyân olan ehl-i dilânun sîneleri bi't-tab' bi-tarîki'l-in'ikâs mevrîd ü mazhar olur. Ya'nî sâirler hakkında 'abdiyyet izâfeti 'Aleyhi's-selâm Hazretleri'nin sünnet-i seniyyesine mütâba'atdan nâşi olmağla 'Aleyhi's-selâm hakkında 'abdiyyet nisbeti asl olup sâirler hakkında mütâba'at-ı Resûl ile bi't-tab'dır ki sâir 'ibâdın kulûbuna vâridât-ı İlâhiyye vürûdu bi-tarîki'l-in'ikâs olur. İmdi, Bârî Te'âlâ Hazreti 'indinde 'ubûdiyyetleri makbûl-ı dergâh olduğun [22^b İÜ] iş'âr eden 'ibâd ta'bîriyle ve zât-ı 'aliyyesinden kinâye olan zamîr-i mukadder-i mütekellime teşrîf-i izâfet ile zikre tahsîs buyurduğu ¹⁸²{يَا عِبَادِ لَا خَوْفَ عَلَيْكُمُ الْيَوْمَ وَلَا أَنْتُمْ تَحْزَنُونَ} âyet-i kerîmesi mantûki semere-i ittibâ'-ı Resûl'dür ki muhabbetullâh ve muhabbet-i Resûl iktisâbına bâ'is olmağla takarrubât-ı Sübhâniyye'ye vesîledir. Ve ittibâ'-ı Resûl ne mertebeye bâliğ olduysa takarrub illallâh ol mertebede olduğunu îmâ eden kelime-i yâ ki karîb ü ba'îd ve mütevassıt nidâ olunmağla mevzû'dur. Ol kelime-i yâ ile münâdâ vâki' olan yâ 'ibâdi 'unvânı müttebe'în hazerâtının merâtib-i takarrubât-ı Sübhâniyyeleri tefâvütüne mâ bihi'l-işâredir ki **ve mezîdi külli mürîd** fıkrasında Şeyh-i Câmî' şerhinde Allah Sübhânehu ve Te'âlâ Hazreti'nin 'abdine muhabbeti resûlüne mütâba'ati mikdârı üzere olduğun ¹⁸³{إِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّونَ اللَّهَ فَاتَّبِعُونِي يُحْبِبْكُمُ اللَّهُ} âyet-i kerîmesi mantûkiyla dahi beyân [23^a İÜ] buyurmuş idi. Pes isr-i Resûl'e ittibâ' eden müttebe'în nâzır-ı âyîne olanlara teşbîh olundu. Ve müttebe'în hazerâtından sâdır olan nefs-i ittibâ'ları nâzır-ı âyîne olanların nazar ve iltifâtlarına teşbîh olundu. Ve vâridât-ı İlâhiyye nâzırının suver-i mün'akisesine teşbîh olundu. Suver-i mün'akise menzili olan vâridât-ı İlâhiyye mir'ât-ı Zât-ı Habîb'de cilveger ü nümâyân olmağla şârih-i müşârünileyh hazretleri mazmûn-ı

182 "Ey kullarım! Bugün size korku yoktur ve siz mahzun da olmayacaksınız." (Zuhruf 43/68)

183 "De ki: Allah'ı seviyorsunuz bana uyun ki Allah da sizi sevsin." (Âl-i İmrân 3/31)

fıkra beyânını teşbîh-i mürekkebe sûretinde takrîr eyledi ki zihn-i sâmi'a ifâdesi eblağ ve eshel ola.

Mefhûm-ı fıkra, “yâ ‘ibâdi” teşrîf-i izâfetine lâıyk ve şâyân olan ashâb-ı kulûba ‘alâ merâtibihim lâıyha olan tecelliyât-ı İlâhiyye ve sünûhât-ı Rabbâniyye kerâmâtına vâsıta-i husûl olan Fahrü'l-mürselin ki mebde-i mahlûkudur. “Ol mebde-i mahlûk nûr-ı Muhammedî üzerine yâ Rabbi sen dünyâda ve ‘ukbâda şân-ı ‘âlisine lâıyk ta‘zîmin ile ta‘zîm eyle!” demekdir.

[23^b İÜ] Fıkra-i Sâdis ‘Aşer Şerhi

Ve muzhiri tehalliyâti'l-cinâni'l-‘indiyye.

Ve muzhiri, zamm ile ve kesr-i hâ ile ızhâr edici, ya'nî sebep-i zuhûr ve ‘illet-i gâiyye demekdir. Muzâfdır. **Tehalliyâti**,¹⁸⁴ cem'dir. Müfredi tehallî,¹⁸⁵ “hâ” ile tezeyyün ma'nâsınadır. **el-Cinân**, kesr-i cîm ile cennetin cem'idir. Muzâfun ileyhdır. **el-‘İndiyye**, kesr-i ‘ayn ve sükûn-ı nûn ile Hak Te‘âlâ'nın ‘ind-i ma'nevîsine mensûb olan tehalliyât¹⁸⁶ demekdir ki sıfatdır. Her biri yine mecrûrlardır. Murâd min ‘indillâh mahz-ı fazl u keremdir ki ¹⁸⁷{فَلَا تَعْلَمُ} أَغْدَدْتُ لِعِبَادِي الصَّالِحِينَ} kelâm-ı nefisi¹⁸⁸ ve dahi ¹⁸⁹{مَّا لَا عَيْنٌ رَأَتْ وَلَا أُذُنٌ سَمِعَتْ وَلَا خَطَرَ عَلَى قَلْبِ بَشَرٍ} hadîs-i kudsi [4^b AE] delâlet eylediği [336^a T2] kerem-i Rabbânî ve lutf-ı Sübhânî'dir. Cezâ-yı ‘amel-i sâlihdir ki ¹⁹⁰{إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ كَانَتْ لَهُمْ جَنَّاتُ الْفِرْدَوْسِ نُزُلًا} buyurmuşdur. **İntehâ kelâmü'ş-şârih.**

[24^a İÜ] **el-‘İndiyye** sıfat-ı nisbiyyesi tehalliyât-ı cinân sıfat olmağla müsebbebin sebebine nisbeti kabîlindendir ve müsebbeb olan tezeyyünât-ı cinânın hakikatde sebebi Sâni'-i bî-‘illetin mahz-ı fazlıyla ‘ibâd-ı sâlihine lutf u keremidir ki tezeyyünât-ı cinân ‘ind-i ma'nevî-i Sübhânî'ye dâl olan **el-‘indiyye** ile tavsîf olundu. Ve ol tezeyyünât-ı cinânın muzhiri ya'nî ızhâr edicisi Hazret-i Bârî Te‘âlâ'dır. Lâkin sevk-i kelâm na't-i Resûl olmağla

184 Tehalliyâti: Tecelliyâti (AE)

185 tehallî: tecellî (AE)

186 Tehalliyât: tecelliyât (T2, T3)

187 “Hiç kimse, yaptıklarına karşılık olarak onlar için saklanan göz aydınlığı (nimetleri) bilmez.” (Secde 32/17)

188 nefisi: nefsi (T2, T3)

189 “(Allah Teâlâ) ‘Ben sâlih kullarıma hiçbir gözün görmediği, hiçbir kulağın işitmediği ve hiçbir insanın gönlünden geçirmediği şeyleri hazırladım.’ (buyurdu).” Bu kudsi hadîsin kaynakları için bk. 42. dipnot.

190 “İman edip iyi davranışlarda bulunanlara gelince, onlar için makam olarak Firdevs cennetleri vardır.” (Kehf 18/107)

ızhâra sebep olan Resûl ‘Aleyhi’s-selâm Hazretleri’ne müsneddür ki sebebiyyetleri iki vech ile müveccehdür. Biri {لَوْلَاكَ لَمَا خَلَقْتُ الْأَفْلَاكَ} ¹⁹¹ muzhiri olduğudur ki şârih-i müşârünileyh hazretleri muzhir kelimesinin ma’nâsını beyânda ızhâr edici, ya’nî sebep-i zuhûr ve ‘illet-i gâiyye demekle vech-i evveli beyân eylemişdi. Vech-i sâni, ‘ibâd-ı sâlihînin ‘amel-i sâlihleri ve keyfiyyet-i ‘amelleri beyânı ki ucûr-ı cezîle [24^b İÜ] mertebesine bâ’is olan ‘amel-i sâlih vâsıta-i Rahmâniyye olan sâhib-i şerî’atden ahz olunmağla tezeyyünât-ı cinân tena’umuna ‘ibâd-ı sâlihînin kesb-i isti’dâdlarına vesile ve sebep olduğudur. Bu takdîrce isnâdda mecâz tarîkiyle enbete’r-rebî’u misilli tezeyyünât-ı cinânı ızhâr edici mebde-i mahlûk Seyyid-i kâinâtdır. Bu takdîr-i meşrûh üzere ‘ilm u ‘amel semeresi neyl-i vusûl-ı fazl u kerem-i Rabbânî’ye isti’dâd-ı kesbîdir. Mûcib-i tena’um tezeyyünât-ı cinân değildir.

Mefhûm-ı fıkra: “Yâ Rabbi! Mahz-ı fazlınla ‘ibâd-ı sâlihîn için ‘idâd olunan tezeyyünât-ı cinânın muzhiri ki mebde-i mahlûkudur. Ol mebde-i mahlûk nûr-ı Muhammedî üzerine şân-ı ‘âlisine lâyık ta’zîmin ile dünyâda ve ‘ukbâda sen salât ü ta’zîm eyle!” demekdir.

Fıkra-i Sâbi ‘Aşer Şerhi

‘Ikdi’l-esrâr.

‘Ikdi, kesr-i ‘ayn ile vâsıta ma’nâsınadır. [25^a İÜ] el-Esrâr, feth-i hemze ile cem’dır. Müfredi olan sır şey-i mektûm ma’nâsınadır ve mecrûrlardır. ¹⁹² Hak Te’âlâ bendelerine ihsân eylediği esrâr-ı gûn-â-gûn husûlüne [84^a T3] sebep ve vâsıta demektir. **İntehâ kelâmü’ş-şârih.**

Hak Te’âlâ bendelerine ihsân buyurduğu esrâr-ı gûn-â-gûn şol ni’am-ı cinândır ki ‘ibâd-ı sâlihînin riyâ ve süm’a mazarratlarından savn ve himâye ile ketm ü ihfâ eyledikleri ‘amel-i sâlihleri cezâsıdır. Ol cezâ-yı ‘amel ¹⁹³{أَعْدَدْتُ لِعِبَادِيَ الصَّالِحِينَ} hadîs-i kudsîsi dahi ¹⁹⁴{فَلَا تَغْلَمْ نَفْسٌ مَّا أُخْفِيَ لَهُمْ مِّنْ} ¹⁹⁴{قُرَّةٌ أَعْيُنٍ} kelâm-ı nefisi medlulleri olan ni’am-ı cinândır.

Mefhûm-ı fıkra: “Esrâr-ı gûn-â-gûn husûlüne vâsıta-i Rahmâniyye olan Fahr-ı kâinât ki mebde-i mahlûkudur. Ol mebde-i mahlûk nûr-ı

191 “(Ey Muhammed!) Sen olmasaydın âlemleri yaratmazdım!” mânâsına gelen bu kudsi hadîsin kaynağı için yk. bk. 125. dipnot.

192 mecrûrlardır: mecrûrları (AE)

193 “(Allah Teâlâ) ‘Ben sâlih kullarıma ... hazırladım.’ (buyurdu).” Hadîs-i kudsînin tamamı ve kaynaklar için yk. bk. 42. dipnot.

194 “Hiç kimse, yaptıklarına karşılık olarak onlar için saklanan göz aydınlığı (nimetleri) bilmez.” (es-Secde 32/17)

Muhammedî üzerine şân-ı 'âlisine lâıyk ta'zîmin ile dünyâda ve 'ukbâda ya Rabbi sen salât ü ta'zîm eyle!" demektir.

Fıkra-i Sâmin 'Aşer Şerhi

[25^b İÜ] Ve 'akdi'l-ısrâr.

Ve 'akdi, feth-i 'ayn ile râbıta demektir ki masdar fâ'il ma'nâsına; **el-ısrâr**, kesr-i elif ile ihfâ ma'nâsına müfreddir ve mecrûrlardır.¹⁹⁵ Ya'nî ehl-i ihfâ olan erbâb-ı kulûbun müstehak oldukları eltâf-ı hafıyye ve a'tâf-ı behıyyenin râbıtası demek olur ki demişlerdir:¹⁹⁶ "Sudûrü'l-ebâr kubûrü'l-esrâr."¹⁹⁷ Bu dahi b'l-ıstitrâd¹⁹⁸ pûşide ve mahfî kalmaya ki¹⁹⁹ bu fıkrada Şeyh-i Câmî' kendi [254^a S] tariki olan h'âcegân-ı Nakşbendiyye mesleği etvârına îmâ kasd eder. Zîrâ eserde vârid olduğu üzere Kirâm-ı Kâtibîn sâmi' olmadıkları ezkâr-ı cenâniyyede onların vâkıf olup tahrîr-kerdeleri olan vezâif-i lisâniyye üzere²⁰⁰ yetmiş kat fazilet-i bâhire-i zâide olup ve li-hâzâ onlara²⁰¹ **ehl-i hafıyye**²⁰² ve sâir turuk-ı 'aliyye-i süfiyye ashâbına **cehriyye** ve 'alâniyye-gûyân derler.²⁰³ *Tezkire-i Evliyâ-i 'Attâr*'da ve *Terceme-i*

195 mecrûrlardır: mecrûrları (AE)

196 demişlerdir: demişler (İÜ)

197 Aliyyü'l-Kârî metninde bu cümle "Sudûrü'l-**ahrâr** kubûrü'l-esrâr" şeklinde.

198 Bir üst satırdaki "râbıtası" kelimesinden buraya kadarki kısım S nüshasında yok.

199 kalmaya ki: kalmaya (S)

200 üzere: üzerine (İÜ)

201 Bu kelime S'de yok.

202 "hafıyye" kelimesinin ilk hecesi T1, S ve AE nüshalarında ötre ile hareketlenmiştir. Diğer nüshalarda ise kelime harekesizdir. Biz kelimenin yaygın olan söylenişini esas aldık.

203 S ve T1 nüshasında derkenâr olarak şu kayır bulunmaktadır: "Eser-i şerif 'ez-Zikrû'l-lez' deyu ibtidâ olunup *Câmî-i Sağîr*'de dahi musarrahdır. Ve kendi tariki olduğunu *Mişkât* şerhinde 'Aliyyü'l-Kârî tasrîh eder. Ve şeyhi Hâce Muhammed Sindî cânib-i kabrinde medfûndur." (Son cümle S nüshasında yok.)

Câmî'u's-Sağîr'de bulunduğu belirtilen hadis-i şerif şöyledir: {الذِّكْرُ الَّذِي لَا تَسْمَعُهُ الْحَفَظَةُ يَزِيدُ عَلَى الذِّكْرِ} [الذِّكْرُ الَّذِي تَسْمَعُهُ الْحَفَظَةُ سَبْعِينَ ضِعْفًا] "İnsanı korumakla vazifeli meleklerin (hafaza) duymadığı [kadar gizli yapılan] zikir onların duyduğu zikirden yetmiş kat daha faziletlidir." (bk. Süyûtî, *el-Câmî'u's-sağîr*, AÜİF Kütüphânesi, Yazmalar Bölümü, no: 36447, vr. no. yok. Bu nüsha Kemâleddin Efendi'nin husûsi kütüphânesinde bulunan, ilk varagında kıraat kaydının ve imzasının bulunduğu nüshadır.)

Müstakimzâde'nin *Mişkât Şerhi* dediği eser Aliyyü'l-Kârî'nin Hatib et-Tebrizî'ye (ö. 502/1109) âit *Mişkâtü'l-Mesâbih* adlı eserinin şerhi olan *Mirkâtü'l-mefâti'h*'dir. Hatib Tirmizî'nin *Mişkâtü'l-Mesâbih*'i de Ferrâ el-Begavî'nin (ö. 516/1122) *Mesâbihü's-sünne*'nin birtakım ilaveler ve düzenlemelerle yapılmış şerhidir. Müstakimzâde'nin işaret ettiği yer için bk. Aliyyü'l-Kârî, *Mirkâtü'l-mefâti'h Şerhi Mişkâtî'l-Mesâbih* (tahk. Cemâl 'İtâni), Beyrut 2001, V, 136, 152-153. (Söz konusu eserler hakkında teferruatlı bilgiler için bk. İbrahim Hatiboğlu, "Mesâbihü's-

Nefehât'da dahi ²⁰⁴{أَحَبُّ الْأَوْلِيَاءِ إِلَى اللَّهِ الْأَتْقِيَاءِ الْأَخْفِيَاءِ} [26^a İÜ] vârid oldu. Ya'nî²⁰⁵ "Hak Te'âlâ'ya mahabbetli olan veliyy-i ehl-i takvâdan hafî ve mestûr olan-
dır ki bir yere gelse kimse onu²⁰⁶ bilmez. Ve eğer gâib olsa kimse onu sor-
maz." demektir.²⁰⁷ **İntehâ kelâmü'ş-şârih.**

İmdî, eserde vârid olduğu üzere Kirâm-ı Kâtibîn sâmi' olmadıkları ezkâr-ı cenâniyyede onların vâkıf olup tahrîr-kerdeleri olan vezâif-i lisâniyye üzerine yetmiş kat fazîlet-i bâhire-i zâidenin râbıtı Fahrü'l-mürselin gâr-ı ma'rûfa teşrîflerinde yâr-ı gâr Sıddîk-i Ekber radiyallâhu Te'âlâ 'anh'ın makâm-ı ihfâ olan mübârek kalb-i münîrlere zikr-i hafîyi rabt ü ta'lîm ile kubûr-ı esrâr olan sudûr-ı ebrârı ol nûr-ı zikr-i hafî ile tenvîr buyurdular.

Mefhûm-ı fıkra: "Ehl-i ihfâ olan erbâb-ı kulûbun müstehak oldukları eltâf-ı hafîyye ve a'tâf-ı behiyyenin râbıtı ki mebbe-i mahlûkundur. Yâ Rabbi! Ol mebbe-i mahlûk nûr-ı Muhammedî üzerine salât ü ta'zîm eyle!" demektir.

[26^b İÜ] Fıkra-i Tâsi' 'Aşer Şerhi

Va'îdi külli takıyy.

Va'îd, sa'îd vezninde bi-ma'nâ fâ'ildir. **Külli takıyy**, üçü dahi cerr ile birbirine muzâfun ileyhdır. **Takıyy**, va'îd vezninde müttakî demektir. Ehl-i takvâya va'd ta'bîri iktizâ ederken nakızında müsta'mel olan **va'îd**²⁰⁸ lafzı ihtiyâr olunması takvâda sebep-i terakkî olması mülâhazasıyladır ki tâ'at-i Mevlâ Te'âlâ'da her müttakinin havfı ziyâde [51^b T1] olmağla tevakkide terakkî ve tekarrubda terakkub [5^a AE] eylemelerine tâziyâne-i teşvîk olan mî'âdı tezkîr ile tahvîf sâhibi demek olur. **İntehâ kelâmü'ş-şârih.**

sünne", *DİA*, Ankara 2004, XXIX, 258-260.)

Bundan sonraki cümleler "Va'îdi külli takıyy" kısmına kadar AE nüshasında bulunmamaktadır.

204 bk. Ferîdüddin Attâr, *Tezkiretü'l-Evliyâ* (nşr. Mirzâ Muhammed Hân Kazvîni), Tahran: Çaphane-i Merkezi, ts., I, 27; a.g.e. (nşr. Reynold A. Nicholson), Leiden 1905, I, 16; Lâmiî Çelebi, *Tercüme-i Nefehâtü'l-üns min hadarâti'l-kuds*, İstanbul 1289, s. 22. (Nicholson neşrinde, *Nefehât Tercümesi*'nde ve hadîs kaynaklarında yukarıdaki rivâyet {أَحَبُّ الْعِبَادِ} şeklinde başlanmaktadır. bk. Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ*, I, 53. [hadîs nr. 127])

205 oldu. Ya'nî: olduğu (T1, T2, T3, S)

206 İÜ hâricindeki nüshalarda "onu" kelimesi yok.

207 İÜ hâricindeki nüshalarda "demektir" kelimesi yok. İÜ'de "onu" kelimesi yok. T1, T2, T3 ve S nüshalarında yukarıdaki cümle derkenâr olarak mevcuttur.

208 va'îd: va'd (AE)

Müttaki hakkında vârid ²⁰⁹{يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ حَقَّ تَقَاتِهِ} nazm-1 celîinde hakk-ı ittikâyı Şeyh-i Câmi' şerhinde ²¹⁰{وَهُوَ أَنْ يُطَاعَ وَلَا يُغْضَىٰ وَيُذَكَّرَ} ile beyân eyledi. Ya'nî, hakk-ı ittikâ Allâh Sübhânehû'ya itâ'at olup 'âsî olmamaktır. Dahi Allah Sübhânehû'yu zikr edip unutmamaktır.

Mefhûm-ı fıkra: “Yâ Rabbi! Senin tâ'atında her müttakinin havfı ziyâde olmağa [27^a İÜ] tâziyâne-i şevk olan mî'âdı tezkîr ile tahvîf sâhibi olan Fahrü'l-mürselîn ki mebde-i mahlûkudur. Ol mebde-i mahlûk nûr-ı Muhammedî üzerine envâ'-ı ta'zîmin ile sen salât ü ta'zîm eyle!” demekdir.

Şerh-i Elfâz-ı Fıkra-i 'İşrîn

Va'îdi külli nakıyy.

Va'îdi, 'îd bayram ma'nâsınadır ki²¹¹ Fârisi'de çeşn derler. **Külli nakıyy**, nûn ile takıyy vezninde nakâvetden olup tâhir ü pâk demektir. Üçü dahi mecrûrdur. **Mefhûm-ı fıkra:** Her 'uyûbdan te'arrî ile tâhirü'z-zeyl ve her zünûbdan teberrî ile sâhirü'l-leyl olan sulehâyı tebşîr [336^b T2] ile sebeb-i 'îd-i sürûrları olmağa gûyiyâ 'ayn-ı 'îd-i ehl-i tahâret demek olur ki ²¹²{التَّائِبُ} الْتَّائِبُ مِنْ الذَّنْبِ كَمَنْ لَا ذَنْبَ لَهُ buyurmuşlardır. **İntehâ kelâmü'ş-şârih.**

İmdî, tâibînin denes-i zünûblarından tetahhurlarını nâtık metn-i hadîs-i şerîf ki {التَّائِبُ مِنْ الذَّنْبِ كَمَنْ لَا ذَنْبَ لَهُ} [27^b İÜ] mantûkıyla tevbeye muvaffak olan sulehâyı tebşîr sâhibi Seyyid-i kâinât 'aleyhi efdalü't-tahiyyât sebeb-i 'îd-i sürûrları olduğundan şârih-i mütercim muzâf-ı mukadder beyânında mefhûm-ı fıkrayı sebeb-i 'îd-i sürûr ta'bîriyle edâ eyleyüp 'îd lafzını sürûra muzâf kıldı ki izâfet-i beyâniyye olduğundan 'îd ile murâd sürûr olup ke-enne ol sürûr ehl-i tahâreti isti'âb edüp bir mertebeye iblâğ eyledi ki mesrûr olanlar 'ayn-ı sürûr olmağın “reculun 'adlün” kabîli olan mübâlağadan olmağa gûyiyâ “ayn-ı 'îd-i ehli tahâret” ta'bîriyle ol mübâlağayı iş'âr eyledi. Bu takrîr üzere fıkra-i sâniyede **va'îdin vâv'**1 âtıfa, 'îd ma'tûf, fıkra-i sâbıka ma'tûf 'aleyhdîr. Ve fıkra-i sâbıkada **va'îdin vâv'**1 kelimedendir. Lâkin Şeyh-i Câmi'in şerh u beyânı üzere **va'îdi külli nakıyy** 'ibâresi “ey, [28^a İÜ] ve mübeşşiri külli tâhirin mine'l-'uyûbi ev tâibin mine'z-zünûbi” tefsîriyle müfesserdîr. Bu takdîrce 'îd

209 “Ey îmân edenler! Allah'tan O'na yaraşır şekilde korkun!” (Âl-i İmrân 3/102)

210 Metinde {فَلَا يُغْضَىٰ} kelimesi {وَلَا يُغْضَىٰ} şeklindedir. Eserin orijinalinin nüshalarında ise doğru şekliyle bulunmaktadır. Hadîs olarak zikredilen bu rivâyetin kaynakları için bk. 59. dipnot.

211 ma'nâsınadır ki: ma'nâsına ki (T1, T2, T3, S, AE)

212 “Günâha tevbe eden onu hiç işlememiş gibidir.” anlamındaki bu hadîsin kaynakları için bk. bk. 45. dipnot.

lafzı mübeşşir ma'nâsında müsta'mel olup şârih-i mütercim, Şeyh-i Câmi'in takrîr ve beyânı üzere tercüme etmiş olur. İmdi, {التَّائِبُ مِنَ الذَّنْبِ} hadîs-i şerîfi mantûkiyla tâibîn mübeşşer olup nâtık-ı metn-i hadîs-i şerîf olan Seyyid-i kâinâtın tebşîr buyurmaları sebab-i 'id-i sürûr olmasında iştibâh yoktur. Lâkin sebab-i 'id-i sürûr ta'biriyle mübeşşir ma'nâsı irâde etmek hafîdir. Eger mübeşşir ma'nâsında müsta'mel lafız, lafz-ı **va'id** olursa fıkra-i sâbıkada ve lâhıkada zıkr olan **va'id** mu'tellû'l-fâ' olduğu hâlde lafızda müttahid, ma'nâda mugâyirdir ki fıkra-i ûlâda **va'idin** ma'nâsı muhavvif, fıkra-i sâniyede mübeşşir ma'nâsında olmağla ezdâdda müsta'mel olan lafız kabîlindedir. Ve bu ma'neyn-i mezkûreynde lafz-ı **va'idin** isti'mâlini müeyyed *Sihâh-ı Cevherî*'nin [28^b İÜ] Ferrâ'dan²¹³ naklidir ki "Kâle'l-Ferrâu: Yukâlu ve'adtühu hayren ve ve'adtühu şerren."²¹⁴ Kaçan ki hayrı ve şerri fark etmek isteseler hayrda "va'd" "va'ide" derler ve şerde "î'âd" ve "va'id" derler. **İntehâ**.

Pes "ve'adtühu hayren" ma'nâsına nazar ile lafz-ı **va'id** mübeşşir ma'nâsında ve "ve'adtühu şerren" ma'nâsına nazar ile muhavvif ma'nâsında isti'mâli câiz olmağla kerîme-i²¹⁵ {وَمُبَشِّرًا وَنَذِيرًا} mantûkına muvâfakati olup na't-i Resûl olan sevk-i kelâma münâsebeti cihetiyle mâ kabline irtibâtta şârih-i mütercimin zâhib olduğu **'id** ma'nâsına zehâbdab ahsendir. Bu sûretde fıkra-i sâniyenin 'ibâresi harf-ı 'âtufî müştemil olup hakk-ı ta'bîr ve **va'id-i küll-i nakıyy**dir ki ikinci vâv kelimedendir.

Yigirmi Birinci Fıkranın Şerhi

Ahmedi men hamid.

Ahmedi, ef'al-i tafdîl olup ism-i şerîfleri olan Ahmed²¹⁶ nâm-ı celîline dahi²¹⁷ san'at-ı telmîh vardır. **Men**, feth ile, [29^a İÜ] **hamid**, feth ve kesr ile mâzîdir. **Meâl-i fıkra**: Derecât-ı hâmidîyyetde reside-i sahn-ı fevka'l-'ulâ demek olur ki hamd edicilerin cümlesinden²¹⁸ evfer hamd sâhibi ve

213 Tam adı Ebû Zekerîyyâ Yahyâ b. Ziyâd b. Abdillâh el-Absî el-Ferrâ' [v. 207/822] olan bu büyük Arap dil âlimi hakkında teferruatlı bilgi için bk. Zülfikar Tüccar, *el-Ferrâ: Hayatı, Eserleri ve Arap Dili ve Edebiyatındaki Mevkii*, (Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Arap Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, İstanbul 1987; a.mlf., "Ferrâ, Yahyâ b. Ziyâd", *DİA*, İstanbul 1995, XII, 406-408.

214 bk. İsmâil b. Hammâd el-Cevherî, *es-Sihâh: Tâcü'l-luğa ve Sihâhu'l-Arabiyye* (tahk. Ahmed Abdülğafûr Attâr), Beyrut: Dârü'l-İlm li'l-Melayin, 1990, II, 551.

215 "(Biz seni şâhit) müjdeleyici ve uyarıcı (olarak gönderdik.)" (el-Feth 48/8)

216 S nüshasında "Ahmed" yok.

217 İÜ nüshasında "dahi" kelimesi yok.

218 T2 ve T3 nüshalarında "cümlesinden" kelimesinin "cümle" kısmı yazılmamış.

eslâfının²¹⁹ nâil olmadıkları mehâmîd ile hamdin kesretine tevfiik-yâfte demektir. **İntehâ kelâmü'ş-şârih.**

Kâle'ş-Şeyhü'l-Câmi' fi takdîmi hâzihi'l-fıkrati "Fe-kaddemne'n-nisbete'l-fâ'iliyyete li-zuhûri'n-nükteti's-sebebiyyeti'l-kâbiliyyeti ve lâ yeb'udu en ya'küse'l-kadiyyetu nazaran ilâ sebki'l-hâleti'l-mahmûdiyyeti'l-letî tedül-lü 'aleyhe'l-mertebetü'l-mahbûbiyyetü kemâ yüşîru ileyhi kavluhû Te'âlâ²²⁰{*يُحِبُّهُمْ وَيُحِبُّونَهُ*}. Ve eblağe minhe'l-münezzeletü'l-matlûbiyyetü'l-müstefâdu min kavlihi Te'âlâ²²¹{*قُلْ إِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّونَ اللَّهَ فَاتَّبِعُونِي يُحْبِبْكُمُ اللَّهُ*}. Ya'nî hâlet-i mahmûdiyyet üzerine delâlet eden mertebe-i mahbûbiyyet sebkına nazar ile ki²²²{*فَسَوْفَ يَأْتِي اللَّهُ بِقَوْمٍ يُحِبُّهُمْ وَيُحِبُّونَهُ*} kavli-i kerîmi delâletiyle mahbûbiyyet sebkına işâret olunur. Dahî [29^b]{*قُلْ إِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّونَ اللَّهَ فَاتَّبِعُونِي يُحْبِبْكُمُ اللَّهُ*} kavli-i kerîminden müstefâd olan menzilet-i matlûbe ki ittibâ'-ı Resûl'dür. Ya'nî mahbûbiyyet ittibâ'-ı Resûl ile mahsûldür. Ol meznilet-i matlûbeyeye nazar ile hâlet-i mahmûdiyyet mahbûbiyyet-i sâbıkayı müstelzim olup sâbikiyyet i'tibâriyle 'aks-i kazıyye ba'îd değil iken nisbet-i fâ'iliyyeyi Şeyh-i Câmi' sebebiyyet-i kâbiliyye nüktesi zuhûrundan içün takdîm eyledi. Nisbet-i fâ'iliyye ile murâd Fahr-i 'âlem sallallâhu 'aleyhi ve sellem Hazretleri'nin hâmidîyyet ile ittisâflarıdır ki hâmidîyyet vasfının husûlüne sebep ve illetdir. Ve mertebe-i isti'dâd-ı kâbiliyyetleriyle hamd edicilerin cümlesinden evfer ve ezyed hamd sâhibi olup ve eslâfının nâil olmadıkları mehâmîd ile hamdin kesretine tevfiik-yâfte oldukları zâhir olduğundan vech-i zuhûr fıkrâ-i lâhıka üzerine bu fıkrayı takdîmin nüktesi ve müreccahıdır.

Mefhûm-ı fıkrâ: "Hamd edicilerin cümlesinden [30^a İÜ] evfer hamd sâhibi ki mebde-i mahlûkundur. Ol mebde-i mahlûk nûr-ı Muhammedî üzerine yâ Rabbi sen salât ü ta'zîm eyle!" demektir.

Yigirmi İkinci Fıkranın Şerhi

Ve ahmedi men humid.

Bunda dahî zabt sâbık üzeredir. Lâkin fi'l bunda mâzî-i meçhûl sığasıyladır. Pes **ahmedde** tekrâr olmamış olur ki fıkrâ-i ûlâ hâmidîyyet ma'nâsını²²³ mutazammın ve bu fıkrâ-i sâniye makâmât-ı mahmûdiyyetde güzîde-i erbâb-ı irtikâ demek olur ki mahmûdîn ve memdûhîn zümresin-

219 eslâfının: eslâfın (T2)

220 "Allah onları sever, onlar da Allah'ı severler." (el-Mâide 5/54)

221 "De ki: Allah'ı seviyorsanız bana uyun ki Allah da sizi sevsin." (Âl-i İmrân 3/31)

222 "Allah öyle bir toplum getirir ki, Allah onları sever, onlar da Allah'ı severler." (el-Mâide 5/54)

223 ma'nâsını: ma'nâsına (AE)

den hamd ile mevsûfiyyetde bâlâ-ter ve mümtâz ü muhtâr ve mustafâ ve müntehab²²⁴ ve müctebâ demektir ki farkları zâhirdir. Ve bu edâ ile teker-rür “el-‘avdu ahmedu” kabîlindedir. **İntehâ kelâmü’ş-şârih.**

Bu fıkrateynde **ahmed** lafz-ı şerîfi mugâyeret-i ma’nâ i’tibâriyle tekrâr olmadığı gibi **va’id** lafzını müştemil olan fıkralardan fıkra-i ûlâda **va’id** muhavvif ma’nâsında, fıkra-i sâniyede mübeşşir ma’nâsında olup lafızlar müttehid [30^b İÜ] ma’nâlar mugâyir olduğundan tekrârı müstelzim olma-makda **ahmed** lafz-ı şerîfi gibidir.

Mefhûm-ı fıkra: “Makâmât-ı mahmûdiyyetde güzîde-i erbâb-ı irtikâ ve mümtâz ü muhtâr Seyyid-i kâinât ki mebde-i mahlûkudur. Ol mebde-i mahlûk nûr-ı Muhammedî üzerine ta’zîm-i dünyevî ve tekrîm-i uhrevî ile yâ Rabbi sen salât ü tekrîm ü ta’zîm eyle!” demektir.

Yigirmi Üçüncü Fıkranın Şerhi

Hâtemi’l-muhlasîn.

Tâ’nın ve lâm’ın [254^b S] ve nûn’un fethalarıyladır.²²⁵ **Hâtem** mühür de-dikleri yüzük ki yazılmış, kazılmış ola.²²⁶ Tâbî’ ma’nâsınadır. Mecrûrlardır. Tâbî’, ya’nî mürekkep sürüp bir kâğıda veyâhûd mürekkepsiz şem’ ve emsâline basılsa anda isri zâhir olucu demektir.²²⁷ **Mefhûm-ı fıkra:** Ber-güzîdegân-ı cihân olan enbiyâ ve mürselînin ve evliyâ-yı mütekaddimînin gevher-nigîn-i benân-ı ihlâsları demektir ki temennî-i vüsûl ve tehassür-i rü’yet [5^b AE] u kabûl üzere idiler.²²⁸ **İntehâ kelâmü’ş-şârih.**

[31^a İÜ] Ya’nî, ‘Aleyhi’s-salâtü ve’s-selâm Hazretleri dünyâya teşriflerinden evvel âsâr-ı envârları lâyiha ve emmârât-ı âsârları vâziha olduğundan enbiyâ ve mürselîn ve evliyâ-yı mütekaddimînin cümlesi vakt-i sa’âdetlerini idrâk içün temennî-i vüsûl ve tehassür-i rü’yet-i kabûl üzere idiler ki **muhlasîn** ile murâd onlardır. Ve re’s-i fıkrada mezkûr hâtem ile murâd tâbî’ ma’nâsına olan mührdür ki basılsa onda isri zâhir olucu demek olduğundan sevk-i kelâm na’t-i Resûl olmağla kelâm-ı mesûkun lehe rabt olunmakda isti’âre tarîki irâdesi-çün Nebî ‘aleyhi’s-selâm şey’-i memhûrdan isri zuhûr eden hâteme teşbîh olundu. Müşebbehün bihe

224 T2 ve T3 nüshalarında “ve müntehab” kelimeleri yok, AE’de “ve muntahabe” şeklinde.

225 fethalarıyladır: fethleriyle (İÜ)

226 “kazılmış ola” ibâresi AE’de yok.

227 Bu cümle İÜ hâricindeki nüshalarda derkenâr olarak kayıtlı.

228 rü’yet u kabûl: rü’yet-i kabûl (İÜ)

dâl olan hâtem zikriyle âsâr-ı envârî lâyiha ve emmârât-ı âsârî enbiyâ ve mürselîn ve evliyâ-yı mütekaddimîn üzerine vâzıha olan Fahrü'l-mürselîn murâddır ki mebde-i mahlûkdur. "Ol mebde-i mahlûk nûr-ı Muhammedî üzerine yâ Rabbi ta'zîm-i lâyıkıyla [31^b İÜ] salât ü ta'zîm eyle!" demektir.

Yigirmi Dördüncü Fıkranın Şerhi

Ve hâtimi'l-muhlisîn.

Kesr-i tâ ve lâm iledir. Nûn yine meftûhdur. **Hâtîm**, şey'in âhiri demektir. İki dahi mecrûrdur. **Hulâsa-i kelâm**, erbâb-ı ihlâsın hitâmı ve âhiri demek olur ki ²²⁹{خَاتَمَ النَّبِيِّنَ} kerîmesi iki vecihle okunur.

Bu fıkralarda muhtâr-ı fakîr budur ki feth-i lâm ile mukaddemâ **muhlasînden** murâd me'mûnü'l-gâile ve ma'sûm olan peygamberân ola. Ve kesr ile bunda **muhlisîn** mahfûzü'l-fi'âl olan [84^b T3] evliyâ demek ola. Eger ikisinden²³⁰ dahi evliyâullâh murâd olunursa 'inde'l-'urefâ kesrden feth eblağdır ki ²³¹{الْمُخْلِصُونَ عَلَى خَطَرٍ عَظِيمٍ} demişlerdir. Kaldı ki hâtemü'l-velâyê dahi dört 'aded zât-ı şerîf olup lâkin mahallin münâsebeti olma-ğa tayyolundu.²³²

Netîce-i²³³ **makâl**, "İşte²³⁴ bu evsâf ile men'ût [337^a T2] olan zât-ı pâk ve muhâtab-ı ²³⁵{لَعْمَرُكُ} ve {لَوْلَاكَ} cenâbına [32^a İÜ] sen yâ Rabbi ta'zîm eyle!"²³⁶ demektir ki her lutf u kerem yine vârid-i ümem olması müsellemdir. Li'l-Bûsîrî:

²³⁷ وَلَمْ يُدَانُوهُ فِي عِلْمٍ وَفِي كَرَمٍ   فَاقَ النَّبِيِّنَ فِي خَلْقٍ وَفِي خُلُقٍ

229 "Peygamberlerin sonuncusu." (el-Ahzâb 33/40)

230 ikisinden: ikisinde (T2, T3)

231 "İhlâs sahipleri büyük bir tehlike ile karşı karşıyadır." mânâsına gelen bu hadîsin tamamı şöyledir: {النَّاسُ كُلُّهُمْ مَوْتَى إِلَّا الْعَالَمُونَ وَالْعَالَمُونَ كُلُّهُمْ هَلَكَى إِلَّا الْعَامِلُونَ وَالْعَامِلُونَ كُلُّهُمْ غَرَقَى إِلَّا الْمُخْلِصُونَ} (Bütün insanlar ölüdür, âlimler müstesnâ. Bütün âlimler helâk olmuştur, ilmiyle âmil olanlar müstesnâ. Amel edenler de boğulmuştur, ihlâs sâhipleri müstesnâ. Onlar da büyük bir tehlike ile karşı karşıyadır." (Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ*, II, 312 [hadîs nr. 2796].)

232 Bu cümle T2 ve T3'te yoktur, T1, S ve AE nüshalarında ise derkenâr olarak mevcuttur.

233 Netîce-i: Nuhbe-i (AE)

234 İşte: Sitte (AE)

235 "Ömrüne and olsun ki (yâ Muhammed)!" (el-Hicr 15/72)

236 sen yâ Rabbi ta'zîm eyle: yâ Rabbi sen ta'zîm eyle (İÜ)

237 İmâm Bûsîrî, *el-Kasîdetü'l-Bürde*, Ankara Üniverstiesi İlahiyat Fakültesi, Yazmalar Bölümü., no: 37220, vr. 195^b. Bu yazma da dahil olmak üzere baktığımız 30 kadar yazma ve matbu nüshada ikinci mısradaki {وَفِي كَرَمٍ} yerine {وَلَا كَرَمٍ} ibaresi bulunmakta. T2 ve T3'de ikinci

İntehâ kelâmü’ş-şârih.

Bu fıkrada ²³⁸{خَاتَمَ النَّبِيِّينَ} kavlı kerîmine îmâ vardır. Ve bu âyet-i kerîme kesr-i tâ ile ve fethle okunur. Kesr-i tâ ile okunduğunun vechi sebkate eyledi. Fethle okunduğu fıkrâ-i ûlâda beyân olunan vechle müveccehdur. Kezâlik ²³⁹{أَنَّهُ مِنْ عِبَادِنَا الْمُخْلِصِينَ} nazm-ı kerîmi kesr-i lâm ile ve feth ile okunur. Kesr ile okunursa enbiyâ-yı kirâm murâddır. Lâkin feth ile okunmak kesr-i lâm ile okunduğundan eblağdur ki ‘inde’l-‘ârifîn ‘urefâ billâh murâddur. **Hâtim** kelimesinde tâ’nın feth u kesri **muhlisîn** kelimesinde dahi lâmın feth u kesri zıkr olunan {خَاتَمَ النَّبِيِّينَ}, dahi {أَنَّهُ مِنْ عِبَادِنَا الْمُخْلِصِينَ} âyetlerinden müstanbıtdur.

[32^b İÜ] Fıkra-i Bist ü Pencümün Şerhi

Min salâtike eclâhâ.

Min salâtike, kesr-i mîm²⁴⁰ ve feth-i sâd ile mecrûr²⁴¹ muzâfdır. **Eclâhâ**, cîm ile ziyâde celî ve ezhar ve enver ma’nâsına olup salavât ve ta’zîmâtın²⁴² ziyâde mücellâ ve muzahher ü münevver²⁴³ demektir ki zamîr salâta ‘âiddir.

Ve min salâtike mîm ve sâd’ın kesrleriyle²⁴⁴ cem’dir, mecrûrdur. Müfredi olan sîla, hediye ve ‘atıyye demektir. **Ahlâhâ**, hulüvden olup ‘atâyânın ziyâde lezîzi ve eltafı demektir. Veyâhûd hulye ve hilyeden olup [52^a T1] ziyâde²⁴⁵ müzeyyen ve etyabı demek olur dediler.²⁴⁶ Zarfların²⁴⁷ **salli** kelimesine ta’allukda bâb-ı tenâzu’ları sedd olunmak²⁴⁸ mir’ât-ı tasavvurda vücûh ile enseb göründü. **Maksûd-ı fıkrateyn**, “Ekmel-i salavât ve eczel-i ‘atıyyât ile sen yâ Rabbi şefî’u’l-ümem sultân-ı erike-i ni’am olan Habîb-i Ekrem [6^a AE] sallallâhu ‘aleyhi ve ‘alâ âlihi ve usûlihi ve furû’ihi ve sellem cenâbları hakkında ta’zîm ü tekrîm [33^a İÜ] eyle!” demektir. Her ne ka-

mısrâdaki “وَفِي” yok.

238 “Peygamberlerin sonuncusu.” (el-Ahzâb 33/40)

239 “Şüphesiz o ihlaslı kullarımızdandı.” (Yûsuf 12/24)

240 mîm: mîm ile (AE)

241 mecrûr: ve mecrûr (AE)

242 salavât ve ta’zîmâtın: salât-ı ta’zîmâtın (T2)

243 mücellâ ve muzahher ü münevver: meclâ ve mazharı (İÜ); mücellâ ve mutahharı (T1, T3,); mücellâ ve muzahheri: (T2); mücellâ ve mutahhar ü münevver (S, AE)

244 “kesrleriyle” kelimesi İÜ hâricindeki nüshalarda “kesriyle” şeklinde.

245 ziyâde: ve ziyâde (T1)

246 S ve AE’de “dediler” kelimesi yok.

247 Bu kelime T2 ve T3 nüshalarında yok.

248 olunmak: olmak (AE)

dar tekarruba nihâyet yoğ ise dahi {يَكُنْ لَهُ كُفْلٌ مِنْهَا}²⁴⁹ kerîmesi delâletiyle ol sultân-ı peygamberâna olan kerâmet yine nasîb-i ümmetdir ki kendileri ihtiyâcdan²⁵⁰ berî ve taksîrden 'arîdir dediler.²⁵¹ Ve bu dahi nevâdir-i nukûldandır ki²⁵² riyâ kabûl-ı 'ibâdâtâ²⁵³ mâni'dir. Lâkin salavât-ı şerîfe bir 'ibâdetdir ki [255^a S] riyâen²⁵⁴ dahi olursa kabûl olur. Ve hüsn-i hâtîmeye sebep olur deyu tahkik eylediler.

Ve's-selâmu 'alâ meni't-tebe'a'l-hüdâ. Hâzâ mâ senaha bi'l-bâl, mahsûli²⁵⁵ mâ beyne'l-'işâeyni fi ahseni'l-hâl. Yesserenallâhu Te'âlâ rif'ate'l-menzileyn. Bi-hurmetihî²⁵⁶ 'aleyhi's-salâtü ve's-selâm. Temmet.²⁵⁷
İntehâ kelâmü'ş-şârih.

Bu fıkrada zarfların **salli** kelimesine ta'allukda bâb-ı tenâzu'ları sedd olunmak mir'ât-ı tasavvur-ı şârihde vücûh ile enseb görünmesi şerhiyle iştiğâl eyledikleri nüshada fakat **salli** kelimesi mezkûr olup zarfların müte'allik-ı âheri olan **ve sellim**²⁵⁸ [33^b İÜ] mezkûr olmadığı ecildendir ki Şeyh-i Câmî'in şerhinde "Ve'z-zarfâni müte'allikâni bi-kavlihi "salli ve sellim" 'alâ tarîki't-tenâzü'i ev sebîli't-tenâvu'î." kavliyle **ve sellim** kavlinin mezkûr olduğun beyân eyledi. Hattâ tenâzu' tarîkinden nazarı kat' ile tenvî' tarîkine dahi zehâb mümkün olduğun tasrîh eyledi. Zîrâ 'âmileynden biri zarfların birine vürûdu i'tibâr olundukda 'âmil-i âher dahi birine vârid olmağla sûret-i tenvî' mahsûl olur. Dahi matla'-ı kelâm mahlas ve makta'ına hüsn-i telâhuk ta'allukı ile itmâm-ı miskiyyü'l-hitâm olduğu zevî'l-efhâma hafî değildir.

Elhamdülillâhi 'ale't-tamâm ve's-salâtü ve's-selâmü 'alâ Muhammedin

249 "Onun o işten bir payı olur." (en-Nisâ 4/85) S ve AE nüshalarında aynı âyetin aynı mânâyâ gelen {يَكُنْ لَهُ نَصِيبٌ مِنْهَا} kısmı vardır. Âyetin tamamının meâli şöyledir: "Kim güzel bir (işe) destek olursa, onun da o işten bir payı olur. Kim kötü bir (işe) destek olursa, onun da o işten bir payı olur. Allah her şeyi gözetip karşılığını verendir."

250 ihtiyâcdan: ihtâcdan (AE)

251 İÜ'de "dediler" kelimesi yok.

252 nukûldandır ki: nukûldür ki (S); nukûldandı ki (AE)

253 'ibâdâtâ: 'ibâdete (İÜ)

254 riyâen: riyâ (İÜ)

255 Bu kelime İÜ nüshasında yok.

256 Bi-hurmetihi: Bi-hurmeti (T2, T3)

257 T3 nüshasında "Nemekahu el-fakîr Halil b. İbrâhîm fi C[emâziye'l-âhir] 1200 [Nisan 1786]" şeklinde temmet kaydı var.

258 İÜ nüshasında derkenâr kaydı olarak "Otuz üç varakdır." cümlesi var.

ve âlihi'l-kirâm.

Allâhümme salli ve sellim 'alâ nebiyyi'r-rahmeti ve şefi'i'l-ümmeti'z-za'ifeti Muhammedin ve âlihi't-tayyibine't-tâhirîn. Ve 'alâ cemî'i'l-enbiyâi ve'l-mürselîn. Ve'l-hamdü lillâhi Rabbi'l-'âlemîn.²⁵⁹

Temmet.

---

259 Bu paragraf sadece T1 nüshasında var. Bu nüshanın bizzat Müstakimzâde tarafından yazılan mütâlaa kaydı şöyle: 'Alâ kadri't-tâka manzûr-ı nazar-ı intikâd-ı câmi'-i kesîrû'l-fuâd ve dide-i dühte-i ihtibâr-ı i'tibâr-mu'tâd olmuşdur. Ezâballâhu Te'âlâ zenbe vücûdihî bi-keremihî ve cûdihî bi-Habîbihî 'aleyhisselâm ve âlihi'l-kirâm. Be-târih-i "el-Kâtibu hayyün bi-eserihî", 1180 [1766-1767] "الكاتب حى بأثره".

Kaynakça

- Abdurrahmân b. Muhammed el-Huzeyfi- Muhammed b. Abdillâh Mu'allimî, *Fihrisü'l-Mecâmî'l-Asliyye li-Mektebeti'l-Haremi'l-Mekkiyyi's-Şerîf*, Kahire: Darü'l-Kahire, 2007.
- Aclûnî, İsmâil b. Muhammed, *Keşfü'l-hafâ ve müzilü'l-libâs ammâ iştehera mine'l-ehâdis 'alâ esineti'n-nâs*, I-II, Beyrut 1351.
- Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned* (thk. Ahmed Muhammed Şâkir- Hamza Ahmed ez-Zeyn), I-XX, Kahire: Dârü'l-Hadis, 1995.
- Ali el-Hakânî, *Mahtûtâtü'l-Mektebeti'l-Abbâsiyye fi'l-Basra*, I-II, Bağdat 1962.
- Aliyyü'l-Karî, *Mirkâtü'l-mefâtih Şerhi Mişkâti'l-Mesâbih* (thk. Cemâl İtânî), I-XI, Beyrut 2001.
- Atalay, Mehmet, "Ebü'l-Feth el-Büstî'nin Kasîde-i Nûniyye'sinin Diyarbakırlı Saîd Paşa Tarafından Yapılan Türkçe Manzûm Tercümesi", *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, sayı: 27, 2005, s. 145-154.
- Beyhakî, *es-Sünenü'l-kebir* (thk. Abdullah b. Abdilmuhsin et-Türkî), I-XXIV, Kâhire: Merkezu Hecl li'l-Buhus ve'd-Dirasati'l-Arabiyye ve'l-İslamiyye, 2011.
- Beyhakî, *Kitâbu Zühdü'l-kebir* (thk. Âmir Ahmed Haydar), Beyrut: Dârü'l-Cinan, 1987.
- Blaskovics, Josef - Başıgâç, Safvet-beg, *Arabské, Turecké a Perzské Rukopisy Univerzity v Bratislave*, Bratislava 1961.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâil b. İbrâhîm el-Cu'fî, *el-Câmiu's-sahîh* (thk. Takıyyüddîn en-Nedvî), I-XV, Beyrut: Darü'l-Beşairi'l-İslamiyye, 2011.
- Çiçek, Yakup, "Bekrî, Ebü'l-Mekârim", *DİA*, İstanbul 1992, V, 366-367.
- Çöğenli, Sadi, "Ebü'l-Feth el-Büstî ve Unvânü'l-Hikem Tercümesi", *Akademik Araştırmalar Dergisi*, I/2, Erzurum 1999, 121-131.
- Dârimî, *Sünen* (thk. Mustafâ Dîb el-Buğa), I-II, Dımaşk: Darü'l-Mustafa, 2007.
- Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-evliyâ ve tabakâtü'l-asfiyâ*, I-X, Kahire: Matbaatü's-Saade, 1974-1979.
- Edirneli Kâmi Efendi Çelebî, *Divân* (haz. Gülgün Erişen Yazıcı), Ankara ts.
- Fajîc, Zejnil, *Katalog Arapskih Turskih i Perzijskih Rukopisa*, I-XVIII, Sarajevo 1991-2014.
- Ferîdüddin Attâr, *Tezkiretü'l-Evliyâ* (nşr. Mîrzâ Muhammed Hân Kazvîni), I-II, Tahran: Çaphane-i Merkezi, ts.
- Ferîdüddin Attâr, *Tezkiretü'l-Evliyâ* (nşr. Reynold A. Nicholson), I-II, Leiden 1905.
- Hâkim, *el-Müstedrek ale's-Sahîhayn*, I-XI, Riyad: Darü'l-Meyman, 2014.
- Hatîb el-Bağdâdî, *Kitâbu Muvazzahu evhâmi'l-cem' ve't-tefrîk*, I-II, Haydarâbâd 1959.
- Heysemî, *Mecma'u'z-zevâid* (thk. Hüseyin Selîm Esed ed-Dârânî), I-XXIII, Cidde: Darü'l-Minhac, 2015.
- Hitti, Philip K. -Nabih Amin Faris-Butrus Abd-al-Malik, *Descriptive Catalog of the Garrett Collection of Arabic Manuscripts*, Princeton University: New Jersey, 1938.
- http://www.almajidcenter.org/material_details.php?bId=223869 (erişim: 19.05.2016).
- https://old.uqu.edu.sa/lib/digital_library/scripts_all/ar/129 (erişim: 19.05.2016).
- Hüseyin Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ* (haz. Mehmet Akkuş-Ali Yılmaz), I-V, İstanbul: Kitabevi, 2006.

- İbn Hacer el-Askalânî, *Fethu'l-Bârî bi-şerhi Sahihî'l-Buhârî* (nşr. Muhammed Fuâd Abdülbâkî), I-XIII, Kâhire: Dârü'r-Reyyan li't-Türas, 1987.
- İbn Hacer el-Askalânî, *Lisânü'l-mizân* (thk. Muhammed Abdurrahmân el-Mar'aşli), I-X, Beyrut: Dâru İhyai't-Türasi'l-Arabi 1995.
- İbn Kesîr, Ebü'l-Fidâ' İsmâ'il b. Ömer, *Tefsîrül-Kur'âni'l-'azîm*, Beyrut 2000, s. 375.
- İbn Mâce, Ebü Abdillâh Muhammed b. Yezîd Mâce el-Kazvîni, *es-Sünen*, I-II, Riyâd 1986.
- İmâm Bûsîrî, *el-Kasidetü'l-Bürde*, Ankara Üniverstiesi İlahiyat Fakültesi, Yazmalar Bölümü., no: 37220.
- İnal, İbnülemin Mahmud Kemâl, *Tuhfe-i Hattâtîn*, İstanbul 1928.
- İsmâil b. Hammâd el-Cevherî, *es-Sihâh: Tâcü'l-luğa ve Sihâhu'l-Arabiyye* (thk. Ahmed Abdülgâfûr Attâr), I-VI, Beyrut: Dârü'l-İlm li'l-Melayin, 1990.
- Kâdî Beyzâvî, *Envârü't-Tenzil ve esrârü't-te'vîl* (thk. Muhammed Subhî b. Hasan Hallâk-Mahmûd Ahmed el-Atraş), I-III, Dımaşk 1421.
- Karadaş, Çağfer, "Ali el-Kârî'nin Hayatı, Selef Akîdesine Dönüş Çabası ve Eserleri", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sayı: 5, 1993, s. 287-299.
- Karadaş, Çağfer, *Ali el-Kârî'nin Akâide Dair Eserleri ve Bâzı İtikâdi Görüşleri*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi SBE, İstanbul 1991.
- Karataş, Ahmet, "Harput Ulemâsından Müderris-Müftü Mehmed Kemâleddin Efendi", *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sayı: 49, 2015, s. 29-125.
- Kemâleddin Harputî, *el-Mülemma' şerhu'n-na'ti'l-murassa' bi'l-mücennesi'l-müsecca'*, İstanbul 1927.
- Kutlay, Halil İbrahim, *el-İmâm Ali el-Kârî ve eseruhû fi 'ilmi'l-hadis*, Beyrut: Dârü'l-Beşairi'l-İslâmiyye, 1408/1987.
- Lâmîî Çelebî, *Tercüme-i Nefehâtü'l-üns min hadarâti'l-kuds*, İstanbul 1289.
- M. H. Qaisar, *Descriptive Catalogue of Arabic Manuscripts of Habibganj Collection (Maulana Azad Library)*, yy, 1993.
- Mevlânâ Abdurrahmân Câmî, *Nefehâtü'l-Üns min Hadarâti'l-Kuds* (tsh. Mehdi Tevhîdî Pür), Tahran 1337.
- Muhammed b. Ebî Bekr b. 'Abdilkâdir er-Râzî, *Muhtârü's-Sihah*, Beyrut 1986.
- Muhammed Bekrî, *Tercümânü'l-esrâr*, Leipzig Üniversitesi Kütüphanesi (Almanya) Yazmaları, no: 573.
- Muhammed Emîn b. Fazlullah b. Muhibbillah ed-Dımaşki Muhibbî, *Hulâsatü'l-Eser fi a'yâni'l-karni'l-hâdî 'aşer*, I-III, Beyrut ts.
- Mustafa b. Şemseddin el-Karahisârî, *Ahterî-i Kebîr*, I-II, İstanbul 1875.
- Müslim, Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc b. Müslim el-Kuşeyrî, *el-Câmî'u's-sahîh*, I-II, Riyâd 2006.
- Müstakîmzâde Süleymân Sa'deddin, *Şerh-i Na'ti'l-Murassa'*, Süleymâniye Kütüphanesi, Pertev Paşa Bölümü., no: 625.
- Özel, Ahmet, "Ali el-Kârî", *DİA*, İstanbul 1989, II, 403-405.
- Sunguroğlu, İshak, *Harput Yollarında*, I-IV, İstanbul 1958-1968.
- Süyûtî, *el-Câmî'u's-sağîr*, AÜİF Kütüphanesi, Yazmalar Bölümü, no: 36447.

- Şerhu'l-'Akâidi'n-Nesefiyye ma'a Hâşiyetih (haz. Mektebetü'l-Medîne Heyeti), Karaçi 2012.
- Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr, *Tefsîrü'l-Kebîr: Câmi'u'l-Beyân 'an Te'vîli âyi'l-Kur'ân* (thk. Mahmûd Muhammed Şâkir-Ahmed Muhammed Şâkir), I-XVI, Kahire: Dârü'l-Maârif, 1969.
- Tirmizî, Ebû Îsâ Muhammed b. Îsâ b. Sevre, *el-Câmi'u's-sahîh* (thk. Abdullah b. Abdulkâdir et-Tancı), I-III, Beyrut 2015.
- Turan, Abdûlbaki, *Aliyyü'l-Kârî'nin Hayatı, Eserleri ve Envârü'l-Kur'ân ve Esrârü'l-Furkân Adlı Tefsirindeki Metodu*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 1981.
- Tüccar, Zülfikar, *el-Ferrâ: Hayatı, Eserleri ve Arap Dili ve Edebiyatındaki Mevkii*, (Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Arap Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, İstanbul 1987.
- Tüccar, Zülfikar, "Ferrâ, Yahyâ b. Ziyâd", *DİA*, İstanbul 1995, XII, 406-408.
- Yaser Abdürabbih Muhammed Ebû Kûtah, *Cem'ü'l-Vesâil fî Şerhi'ş-şemâil (Dirâse ve Tahkik ve Tahric)* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Mekke Ümmü'l-Kurâ Üniversitesi Da'vâ ve Usûlüddin Fakültesi, Kitâb ve Sünnet Bölümü, Mekke 2008.
- Yılmaz, Ahmet, *Müstakîmzâde Süleyman Sa'deddin: Hayatı, Eserleri ve Mecelletü'n-nisâb'ı*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 1991.